

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки,
управління та права
Кафедра публічного управління, адміністрування та права

Дипломна кваліфікаційна робота
на здобуття другого (магістерського) ступеня вищої освіти

тема:

**«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ
У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З
ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ»**

Виконала:

студентка групи 2м – ДС спеціальності 281
«Публічне управління та адміністрування»
ступеня вищої освіти магістр

Могілевцева Олена Олександрівна

Науковий керівник:

доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та права,

к. держ. упр., доцент

Діденко Олег Григорович

Полтава – 2022 рік

Завдання (на кафедрі)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	7
1.1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи.....	7
1.2. Механізми забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах.....	17
1.3. Досвід інклюзивної освіти в зарубіжних країнах	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ.....	35
2.1. Аналіз національного законодавства у сфері інклюзивної освіти	35
2.2. Аналіз структури та функціонування інклюзивно- ресурсних центрів в Україні	41
2.3. Аналіз діяльності інклюзивно-ресурсного центру Полтавської міської ради.....	54
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ.	61
3.1. Оновлення нормативно-правової бази та перспективи розвитку інклюзивно-ресурсних центрів.....	61
3.2. Удосконалення мережі інклюзивно-ресурсних центрів в Україні.....	68
3.3. Забезпечення моніторингу та оцінювання якості інклюзивної освіти в Україні.....	72
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні освіта як ніколи перебуває у центрі особистісного та суспільного розвитку. Розвиток сучасної України, військові дії й інтеграція у європейський простір значною мірою впливають на формування освітньої політики. Особливо це питання стосується забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на навчання. Отже, запровадження інклюзивного освітнього середовища є надзвичайно важливим і актуальним питанням для нашої держави. Сьогодні інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства. Науково-аналітичне забезпечення цієї освітньої політики в Україні актуальне та визначене на рівні держави.

Наукові дослідження за освітньою тематикою є надзвичайно чисельною і різноманітною, охоплює широке коло освітніх та філософсько-політичних проблем. Загальноцивілізаційний вимір освіти як суспільного явища досліджують представники соціальної філософії, соціології, педагогіки, філософії, менеджменту освіти, державного управління тощо. Серед вітчизняних вчених слід назвати, насамперед, праці В.Андрущенка, Д.Дзвінчука, В.Журавського, В.Кременя, С.Кримського, В.Лугового, В.Луначека, С.Ніколаєнка, М.Поповича та інших. Зазначені проблеми активно досліджують науковці, що репрезентують різні країни світу. Це А.Адамський, А.Бердашкевич, М.Генсон, Г.Гершунський, В.Ледньов та інші.

Існуюча наукова база з проблем дослідження розвитку інклюзивних центрів окреслена в працях С. Архипова, В. Болдирева, О. Василенко, Т. Дегтяренко, В. Засенко, Т. Єрмакова, Л. Ковригіна, Р. Козак, Т. Коломоєць, І. Кузава, І. Литвин, Л. Манилова, Р. Маранчак, Ю. Найда, І. Орленко, М. Пальчинская, Н. П'ясецька, А. Савицька, Т. Сак, Л. Смеречак, С. Чупахіна, В. Шевченко, М. Шпильова, Л. Яценюк, та ін..

Якісне дослідження освітньої політики та відповідно інклюзивної освіти неможливе поза контекстом розвитку загальної теорії і практики державного управління та державної політики. Ці проблеми розробляють А.Аверьянов, В.Бабкін, В.Бех, В.Бакуменко, В.Бебик, А.Білоус, С.Майборода, І.Надольний, Н.Нижник, М.Порошенко, В.Ребкало, Ю.Шемшученко, Г.Щокін та інші.

Незважаючи на вагомий внесок названих вчених в аналіз проблематики державної освітньої політики, недостатньо дослідженими залишаються питання саме інклюзивної освіти.

Мета і задачі дослідження – опрацювання теоретико-методичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку інклюзивно-ресурсних центрів у контексті соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

У відповідності до мети визначено такі основні задачі дослідження:

- визначення сутності інклюзивної освіти;
- розкриття механізмів забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах;
- дослідження досвіду інклюзивної освіти в зарубіжних країнах;
- аналіз національного законодавства у сфері інклюзивної освіти;
- оновлення нормативно-правової бази та вдосконалення структури інклюзивно-ресурсних центрів;
- надання пропозицій щодо модернізації змісту освіти для соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні;
- забезпечення моніторингу та оцінювання якості інклюзивної освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації державної інклюзивної освіти.

Предмет дослідження – розвиток інклюзивно-ресурсних центрів у контексті соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою магістерської роботи стали загальнотеоретичні положення науки державного управління, викладені в працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених. Для досягнення мети й вирішення поставлених завдань використано загальні й спеціальні методи наукового пізнання: *історично-логічний метод* – при дослідженні генези функціонування та розвитку державної інклюзивної освітньої політики; *інституціональний аналіз* – при дослідженні внутрішніх і зовнішніх механізмів функціонування системи інклюзивної освіти; *аналіз і синтез* – при оцінюванні сучасного стану розвитку інклюзивних центрів.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні матеріали, аналітична та робоча інформація інклюзивно-ресурсного центру Полтавської міської ради, інших органів державного управління; вітчизняна і зарубіжна монографічна література; матеріали наукових семінарів та конференцій з питань проблем та перспектив освіти в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що використання викладених теоретичних положень і практичних рекомендацій сприятиме вдосконаленню державної політики інклюзивного розвитку та розвитку процесу її реалізації на регіональному рівні. Матеріали роботи оприлюднені в збірнику праць ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Організаційно-правові аспекти публічного управління», м. Полтава, 2022 р.

Структура роботи: магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1. Інклюзивна освіта: сутність, завдання та принципи

Освіта є одним з найбільш важливих компонентів людського розвитку. Він посилює людина на придбання знань і навичок, формування людського капіталу, поліпшення якості життя і джерело економічного зростання. Одним з ключових компонентів індексу розвитку людського потенціалу, розрахованого і опублікованого ПРООН, є індекс досяг рівня освіти, що характеризує грамотності дорослих і загальна частка учнів у всіх школах. За цим показником Україна протягом всього періоду моніторингу людських останків в групі розвинених країн, які в значній мірі визначають його приналежність до країн з «середнім» рівнем людського розвитку на загальному індексі.

Для забезпечення функціонування та розвитку освітнього сектора України сформувала національну політику в галузі освіти, яка є предметом освіти як суспільне благо і інтелектуальних і матеріальних ресурсів суспільства, а також система навчальних закладів. Вивчення шкільного навчання, В. Кравченко зазначив, що політика уряду в цій галузі - це «курс дій державних органів, спрямованих на вирішення складних проблем в шкільній освіті з метою забезпечення його ефективності, поліпшення функціонування і тому, відповідно до поставлених завдань, напрямки, принципи [38, с.45]. Автор стверджує, що реалізація цієї політики складається з певної послідовності дій (кроків, етапів, підstadiy) «цикл політики» і включає в себе в загальній складності встановлення порядку денного, формулювання політики, прийняття рішень, здійснення політики, її оцінку.

Саме тому освіта має стати всеохоплюючою, доступною для всіх незалежно від віку, національності, мови, походження, особливостей

розвитку. Саме на ці та багато інших питань і була покликана відповісти інклюзивна освіта ще в середині минулого століття.

Цивілізовані країни світу усвідомили: суспільство втрачає, якщо певна частина людської спільноти не залучена до активного і продуктивного життя, і тому перейшли до інклюзивної освіти, яка дає змогу дітям самореалізуватися й отримати професію в майбутньому. А значить - на рівні з усіма приносить користь країні і суспільству. Ні для кого не секрет, що освіта визначає рівень розвитку держави. Інклюзивна ж освіта визначає ступінь розвитку суспільства, в якому ми живемо. А це - рівень підтримки один одного, рівень гуманності і толерантності у ставленні до «не таких, як ти сам».

У контексті європейських цінностей інклюзивна освіта вимагає значної переорієнтації свідомості суспільства і, насамперед, педагогічних працівників, а також здійснення педагогами своєї професійної діяльності з урахуванням принципів толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, неупередженості та недопущення дискримінації.

За цей час вдалося успішно започаткувати реформу інклюзивної освіти, яка стала однією з найуспішніших реформ в Україні за часи незалежності. Про актуальність і назрілість цих змін говорять результати проведеної реформи, коли за три роки кожна четверта школа в країні стала впроваджувати інклюзивні принципи навчання, завдяки чому кількість дітей з особливими освітніми потребами, які сіли за парти зі своїми однолітками, збільшилася з 3 до 15 тисяч осіб.

Варто зазначити, що важливим кроком на шляху розвитку інклюзії стало створення широкої сучасної мережі Інклюзивно-ресурсних центрів, які прийшли на заміну застарілій системі ПМПК (психолого-медико-педагогічних консультацій), що дало змогу дітям з особливими освітніми потребами мати кваліфікований супровід від 2 до 18 років за місцем проживання.

Для системної реалізації реформи інклюзивної освіти українське

законодавство було приведено у відповідність до міжнародних норм і стандартів. Здійснено переклад державною мовою фундаментального міжнародного документу у сфері запровадження інклюзивної освіти - Саламанської декларації і базового документа МКФ-ДП (Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків), який дав змогу перейти від медичної моделі надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами до соціальної.

Поняття інклюзії (англ. inclusion - включення; франц. inclusif - той, хто включає в себе; лат. include - заключаю, включаю) - означає процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей [18].

Ідея інклюзії, що виникла внаслідок усвідомлення цінності людської багатоманітності і відмінностей між людьми, виключає будь-яку дискримінацію та відображає одну з головних ознак демократичного суспільства: усі діти є цінними членами суспільства і мають рівні права, зокрема щодо отримання освіти, незважаючи на особливості їхнього психофізичного розвитку.

Водночас у розумінні багатьох людей інклюзія пов'язана лише з особами, які мають «інвалідність» - міру втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи» [26]. Так, особи з інвалідністю - це особи, які мають стійкі фізичні, психічні, інтелектуальні чи сенсорні порушення, що можуть заважати повній та ефективній участі таких осіб у житті суспільства на рівні з іншими [26].

Проте діти, які потребують інклюзивної освіти, можуть і не мати інвалідності, але вони мають ООП. Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП - «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на

освіту» [22].

ЮНЕСКО розглядає дітей з ООП як широке поняття. Зокрема, до дітей з ООП ЮНЕСКО відносить дітей, які мають такі порушення в розвитку: емоційні і поведінкові, мовлення та спілкування, труднощі в навчанні, затримка/обмеження інтелектуального розвитку, фізичні/нейромоторні, зору, слуху. Цей список доповнюють діти, які виховуються у несприятливому середовищі; діти, що належать до груп етнічних меншин; діти вулиці та діти з ВІЛ-інфекцією/СНІДом.

Для роботи з такими дітьми важливо розуміти відмінності між поняттями «виключення», «сегрегація», «інтеграція» й «інклюзивна освіта».

«Виключення» виникає, коли учнів у будь-який спосіб, прямо чи опосередковано, позбавляють доступу до освіти або відмовляють у такому доступі.

«Сегрегація» - це ситуація, у якій діти з ООП отримують освіту у відокремлених закладах (установах), пристосованих до різних або до певного виду порушень дітей, в ізоляції від інших дітей.

«Інтеграція» - це процес влаштування дітей з ООП до існуючих закладів освіти з розумінням того, що діти з ООП зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів [39].

Концепція інклюзивної освіти отримала розвиток із концепції інтеграції, що застосовується під час переходу до нових підходів освіти дітей з ООП. Порівняння відмінностей цих концепцій дає можливість виокремити принципово важливі аспекти. Так, інтеграція дітей з ООП відбувається шляхом перенесення елементів спеціальної освіти у систему загальної освіти. За таких умов лише незначна частина дітей з ООП може бути повністю включена у систему звичайних шкіл.

Основним обмеженням інтеграції стало те, що за таких умов не відбуваються зміни в організації освітнього процесу, тобто у програмах, методиках і стратегіях навчання. Відсутність таких організаційних змін під час інтеграції стала основним бар'єром для реалізації політики і

впровадження практик включення дітей з ООП у загальноосвітнє середовище. Переосмислення цього процесу призвело до появи нового терміну - «інклюзивна освіта». Зокрема, інклюзивна освіта передбачає, що бар'єри і труднощі у навчанні, з якими стикаються учні з ООП у школах, відбуваються через існуючу практику освітнього процесу, а також через негнучкі методи навчання. За умов інклюзивної освіти необхідно не адаптувати учнів до існуючих вимог школи, а реформувати заклади освіти, шукати інші педагогічні підходи до навчання таким чином, щоб враховувати ООП учнів.

Вперше термін «інклюзивна освіта» був використаний у Саламанській декларації, прийнятій на Всесвітній конференції у 1994 році за підтримки ЮНЕСКО, згідно з якою інклюзивна освіта ґрунтується на певній системі принципів - базових вимог, виконання яких забезпечить її ефективність, а саме:

- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності й освітні потреби;
- усі діти мають навчатися разом у будь-яких випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види і темпи навчання;
- заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, стратегії викладання, вживаючи організаційних заходів;
- діти мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм в освітньому процесі;
- інклюзивна освіта - найефективніший засіб, що гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми [10].

Однак інклюзивна освіта не ставить за мету зробити всіх однаковими. Інклюзивна освіта в широкому розумінні передбачає створення рівних

можливостей для всіх дітей з ООП і забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті.

Інклюзивна освіта - це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності [98].

Саме тому інклюзивна освіта передбачає розроблення і запровадження широкого спектра освітніх стратегій та освітніх послуг для більш гнучкого реагування на розмаїття ООП учнів.

Варто підкреслити, що інклюзивна освіта є альтернативою системі спеціальної освіти, за якою діти навчаються окремо від інших дітей або на індивідуальній формі здобуття освіти.

Розвиток інклюзивної освіти у жодному разі не зменшує значення спеціальної освіти, оскільки інклюзивна освіта є одним із напрямів освіти, варіантом надання освітніх послуг дитині з ООП.

За визначенням ЮНЕСКО інклюзивна освіта - це процес звернення і відповіді на різноманітні освітні потреби дітей через забезпечення їхньої участі у навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) розглядає інклюзивну освіту крізь призму концепції «Школа, дружня до дитини», де створюється середовище для якісного й ефективного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами. Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»:

- виявляє виключених із групи дітей і долучає їх до освіти;
- визнає освіту правом кожної дитини;
- сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини;
- надає обов'язкову безоплатну освіту, доступну для дітей з груп ризику;
- поважає відмінності і забезпечує рівноправність в освіті для всіх дітей;

– відповідає освітнім потребам дитини, а також гендерному, етнічному, релігійному і соціальному розмаїттю [82].

Комітет із прав осіб з інвалідністю ООН визначає інклюзивну освіту як:

– фундаментальне право всіх учнів. Важливо, що це право належить кожному конкретному учню, а не батькам чи опікунам. Відповідальність батьків у цьому випадку підпорядковується праву дитини;

– принцип, який цінує добробут усіх учнів, поважає невід’ємну гідність і самостійність, визнає індивідуальні потреби і здатність бути ефективно включеним у суспільне життя та робити у нього свій внесок;

– спосіб реалізації інших прав людини. Це основний спосіб, за допомогою якого особи з ООП можуть покінчити з бідністю, отримати можливість повноправної участі у житті своїх громад і домогтися захисту від експлуатації. Це також є основним способом для побудови інклюзивного суспільства;

– результат процесу безперервного і проактивного зобов’язання щодо ліквідації бар’єрів, які перешкоджають праву на освіту, разом із відповідними змінами в культурі, політиці та практиці звичайних шкіл з метою прийняття й ефективного включення усіх учнів [39].

Науковці Великобританії Тоні Бут і Мел Ейнскоу під інклюзивною освітою розуміють стратегію, яку розробляють і реалізують учасники освітнього процесу (діти, батьки, адміністрація та працівники школи) і яка дає змогу подолати бар’єри на шляху здобуття освіти будь-якою дитиною [58]. Для цього вчені розробили механізм самооцінювання «індекс інклюзії», що ґрунтується на трьох ключових аспектах: інклюзивній культурі, інклюзивній політиці та інклюзивній практиці.

Створення інклюзивної культури передбачає формування такої ціннісної системи, що забезпечує виникнення у закладі освіти атмосфери доброзичливості, безпеки та прийняття, яка б стимулювала учнів до співпраці і взаємодопомоги. Така інклюзивна культура сприяє створенню єдиної системи цінностей, що приймається і поділяється усіма. Розвиток школи стає

постійним і безперервним процесом.

Розроблення інклюзивної політики відбувається через побудову чіткої структури цілей і принципів керування освітнім процесом. Стратегія роботи закладу освіти спрямована на формування інклюзивного освітнього середовища для всіх учнів. Вона заохочує заклад охоплювати всіх дітей, які проживають у даній місцевості, і докладати зусиль для мінімізації чинників, що призводять до їх виключення. Політика щодо надання підтримки регулює всі заходи, які посилюють спроможність закладу освіти враховувати у своїй діяльності різноманітні ООП, виходячи з принципу цінності кожної дитини.

Розвиток інклюзивної практики окреслює шляхи того, чому і як навчають і навчаються на основі інклюзивних цінностей та політики, а також як інклюзивні цінності впливають на структурування і зміст освітнього процесу. Освітній процес будується таким чином, що в навчанні від початку враховуються ООП. Передбачається, що діти, допомагаючи одне одному, самі стають ресурсом для навчання. Дорослі співпрацюють між собою і всі разом несуть спільну відповідальність за навчання дітей [28].

Отже, інклюзивна освіта вимагає радикальних змін від закладів освіти. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці і практичній діяльності закладів освіти, а також створення інклюзивного освітнього середовища - сукупності умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб і можливостей.

Отже, інклюзивна освіта - це безперервний процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища на основі принципів толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини і недопущення дискримінації.

Інклюзивна освіта передбачає освіту кожній дитині, незважаючи на наявні ООП, надає можливість дитині з ООП бути включеною у загальний освітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання, що в подальшому дає змогу їй стати рівноправним членом суспільства.

1.2. Механізми забезпечення інклюзивної освіти у міжнародних документах

В основі трансформації системи освіти та розвитку інклюзивної освіти лежать, насамперед, міжнародні документи - декларації і конвенції, що ухвалюються Організацією Об'єднаних Націй (ООН), які понад півстоліття є визнаним міжнародними законотворцями у сфері освіти.

Варто зазначити, що Україна є однією з країн-засновниць ООН і бере активну участь у її діяльності з 1945 року. Імплементация міжнародних норм, у тому числі й ухвалених ООН, у законодавство України здійснюється на основі норм Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори України». Так, відповідно до Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. А згідно з Законом України «Про міжнародні договори України», міжнародні договори України, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, зокрема і права на освіту, підлягають ратифікації шляхом ухвалення відповідного закону, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору [16].

Відповідно до Статуту ООН, Генеральна Асамблея ООН організовує дослідження та надає рекомендації, у тому числі з метою сприяння міжнародному співробітництву у сфері освіти (ст. 13). Крім того, ООН сприяє вирішенню міжнародних проблем в освітній сфері (ст.55). Питаннями освіти у структурі ООН безпосередньо займається спеціалізована установа - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), зусилля якої спрямовані на забезпечення доступу до освіти, ліквідацію неписьменності серед дорослих і дітей, підвищення якості освіти та підготовку педагогічних кадрів, а також розвиток інклюзивної освіти.

Право людини на освіту визнається ООН одним з основоположних прав і закріплене практично в усіх ключових документах ООН.

Основним документом, що забезпечує право людини на міжнародному рівні є Загальна декларація прав людини, схвалена і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року, яка закріплює право людини на освіту - здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, що необхідні для нормальної життєдіяльності в сучасному суспільстві. Так, у ст. 26 зазначеного документа вказано, що кожна людина має право на освіту; освіта має бути безоплатною, хоча б початкова та загальна; початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинні бути загальнодоступними, а вища освіта - однаково доступна для всіх на основі здібностей кожного, спрямована на повний розвиток особистості та підвищення поваги до прав людини й основних свобод. Освіта також має сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами. Батьки мають пріоритетне право у виборі виду освіти для своїх неповнолітніх літніх дітей [23].

На положенні Загальної декларації прав людини, зокрема на її принципах недопущення дискримінації і праві людини на освіту, ґрунтується Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, схвалена ООН 14 грудня 1960 року. Згідно з Конвенцією термін «дискримінація» охоплює будь-яку відмінність, виняток, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або місця народження, що має на меті (або наслідком якої є) знищення чи порушення рівності відносин у сфері освіти.

У ст. 1 Конвенції визначено, що дискримінацію варто розуміти як закриття для будь-якої особи або групи доступу до освіти; обмеження освіти; створення або збереження окремих систем освіти чи закладів освіти. Згідно з цим документом держави зобов'язалися розробити і впроваджувати загальнодержавну політику для здійснення рівних можливостей у сфері освіти, зокрема, зробити початкову освіту обов'язковою та безоплатною;

забезпечити в усіх державних закладах рівні умови щодо якості навчання (ст. 4) [41].

Загальна декларація прав людини отримала подальший розвиток у ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, схваленому ООН 16 грудня 1966 року, де передбачено права кожної людини на обов'язкову та безоплатну початкову освіту, а також на поступовий перехід до безоплатної середньої і вищої освіти. Крім того, у Пакті міститься зобов'язання поваги до права батьків обирати заклад освіти для дітей [59].

Одним з ключових документів ООН, де значна увага приділяється праву дитини на освіту, є Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України №789-ХІІ від 27 лютого 1991 року [29]. У ст. 3 Конвенції ООН про права дитини наголошується, що в усіх діях щодо дітей передусім мають враховуватися їхні інтереси, саме тому дитина з ООП не повинна бути ізольованою від своїх батьків. Право всіх без винятку дітей на здобуття освіти є ключовим положенням цієї Конвенції, тому що освіта є самоцінною і визнається найголовнішим правом кожної людини.

Праву дітей на освіту присвячена ст. 28 Конвенції, згідно з якою «держави визнають право дитини на освіту з метою поступової реалізації цього права на основі надання рівних можливостей» [41].

У Конвенції зазначається, що «неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі та полегшують її активну участь у житті. Неповноцінна дитина має право на ефективний доступ до послуг у сфері освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності і доступу до засобів відпочинку, що призводить до найбільш повного залучення дитини в соціальне життя та досягнення розвитку її особистості, включаючи культурний і духовний розвиток дитини» [41].

5-9 березня 1990 року у м. Джонгьєні (Таїланд) відбулася Всесвітня

конференція «Освіта для всіх» за участі понад 150 країн, а також міжнародних організацій, що поклала початок міжнародному руху із забезпечення базової освіти для всіх дітей. В ухваленій на конференції Всесвітній декларації про освіту для всіх стверджувалося, що всім дітям, підліткам і дорослим має бути надана можливість здобуття базової освіти на прийнятному рівні, тому система закладів освіти повинна реформуватися таким чином, щоб задовольняти індивідуальні потреби дітей. Ключовими аспектами декларації стали загальний доступ до навчання, сприяння забезпеченню рівності, збільшення засобів і масштабів базової освіти, а також покращення умов для освіти та зміцнення партнерських зв'язків.

Крім того, у Всесвітній декларації наголошувалося про необхідність забезпечення рівного доступу до освіти осіб з інвалідністю як невіддільної частини системи освіти [9].

Шляхи реалізації права рівних можливостей на здобуття освіти особами з інвалідністю і визнання інтегрованого освітнього середовища, тобто звичайних масових закладів загальної середньої освіти як пріоритетного, окреслено в Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, затверджених 20 грудня 1993 року Генеральною Асамблеєю ООН. Зокрема, правило 6 стосується сфери освіти та визначає «принципи рівних можливостей у сфері початкової, середньої і вищої освіти для дітей, молоді та дорослих, які мають інвалідність. Освіта осіб з інвалідністю є обов'язковою і має бути невіддільною частиною системи загальної освіти. Держава має забезпечити гнучкість освітніх програм, надавати високоякісні навчальні матеріали, а також покращити підготовку педагогічних працівників» [36].

Інноваційний підхід до інклюзивного навчання був представлений на Всесвітній конференції щодо освіти осіб з ООП: доступ і якість, проведеної за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, в м. Саламанці 7-10 червня 1994 року. Понад 300 учасників, які представляли 92 уряди та 25 міжнародних організацій, зібралися для досягнення мети «Освіти для всіх».

За результатами конференції було ухвалено Саламанську декларацію про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з ООП та Рамки Дій щодо освіти осіб з ООП. Це (1994) перший міжнародний документ, де введено термін «інклюзивне навчання», «інклюзивна школа», «особливі освітні потреби» і проголошено керівні принципи впровадження інклюзивної освіти на національному рівні.

Керівний принцип, на якому ґрунтуються Рамки дій, полягає у тому, що «школи повинні приймати всіх дітей, незважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовленнєві або інші особливості. До них належать діти з ООП; безпритульні та діти, які працюють; діти з віддалених районів або вихідці із кочового населення; діти, які належать до мовних, етнічних або культурних меншин, та діти з інших, менш сприятливих або маргіналізованих районів чи груп населення. Згідно з цими Рамками дій, багато дітей стикаються із труднощами у навчанні, а, отже, мають особливі освітні потреби. Заклади освіти мають шукати шляхи успішного навчання всіх дітей, включаючи дітей, у яких є серйозні порушення розвитку та інвалідність» [30].

Саме у зв'язку з цим виникла концепція інклюзивної школи. «Проблема, з якою стикається інклюзивна школа, полягає у розробці педагогічних методів, орієнтованих на потреби дітей, здатних забезпечити успішне навчання всіх дітей, включаючи дітей із серйозними порушеннями розвитку та інвалідністю. Заслуга таких шкіл полягає не тільки в тому, що вони можуть забезпечити якісну освіту для всіх дітей; їх створення є одним із вирішальних кроків у сприянні зміни дискримінаційних поглядів, у створенні сприятливої атмосфери в громадах і в розвитку інклюзивного суспільства» [18].

Основний принцип інклюзивної школи полягає у тому, що «всі діти повинні навчатися разом у будь-яких випадках, коли це є можливим, незважаючи ні на які труднощі або відмінності, що існують між ними. Інклюзивні школи мають визнавати і враховувати різні потреби своїх учнів

шляхом приведення у відповідність різних видів і темпів навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки належних навчальних планів і стратегії викладання, створення організаційної структури, використання ресурсів і партнерських зв'язків з їхніми громадами. Отже, зміст освіти має відповідати високим стандартам і потребам окремих осіб. Викладання повинно ґрунтуватися на досвіді і практичних потребах самих учнів, з метою їх кращої мотивації» [48].

Варто зауважити, що згідно з цими Рамками дій зарахування дітей у спеціальні школи або у спеціальні класи має бути винятком, рекомендованим тільки у тих рідкісних випадках, коли абсолютно очевидним є те, що навчання у звичайних класах не здатне задовольнити освітні чи соціальні потреби будь-якої дитини або якщо це необхідно для благополуччя цієї дитини чи інших дітей» [74].

Особливе значення в розвитку інклюзивної освіти відводиться закладу освіти. Так, кожна школа має нести колективну відповідальність за успіх чи невдачу усіх учнів. Команда педагогів, а не індивідуальний вчитель, повинна розділяти відповідальність за освіту дітей з ООП. Водночас батьки є привілейованими партнерами щодо ООП своєї дитини і, наскільки це можливо, потрібно надавати їм право обирати саме ту освіту, яку вони хочуть для своєї дитини. Необхідно заохочувати батьків брати участь в освітніх заходах як вдома, так і в школі (де вони можуть ознайомитися з ефективними методами і дізнатися, яким чином потрібно організовувати заходи, не пов'язані з навчальним планом), а також у контролі за навчанням їхніх дітей та наданні їм підтримки [30].

Як зазначається у Рамках дій, успішна робота інклюзивних шкіл значною мірою залежить від завчасного виявлення дітей з ООП ще у ранньому дитинстві, оцінки їхнього розвитку. У зв'язку з цим необхідно розробляти освітні програми для дітей молодшого віку з метою підготовки їх до вступу до школи.

Важлива роль у розвитку інклюзивних шкіл належить підготовці

педагогічних працівників. Також до роботи необхідно залучати викладачів з інвалідністю, які можуть бути прикладом для дітей з інвалідністю.

З метою забезпечення послуг для дітей з ООП органам освіти потрібно розвивати служби підтримки. «Допомога звичайним школам може надаватися як закладами підготовки педагогічних працівників, так і персоналом спеціальних шкіл, які надають підтримку іншим установам. Спеціальні школи потрібно використовувати як ресурсні центри для звичайних шкіл, що надають пряму підтримку дітям з ООП. Як звичайні заклади освіти, так і спеціальні школи можуть забезпечувати доступ до конкретного обладнання та матеріалів, а також професійну підготовку, яка не передбачена у звичайних класах».

Загалом у Саламанській декларації зазначено, що розвиток інклюзивних шкіл повинен стати основним напрямом державної політики. «Розвиток інклюзивних шкіл як найефективніший засіб забезпечення освітою всіх необхідно визнати основним напрямом державної політики і виділити його як пріоритет у програмах розвитку країни. Тільки таким чином можливо мобілізувати відповідні ресурси. Поряд із тим, що громади можуть відігравати ключову роль у розвитку інклюзивних шкіл, важливе значення мають заохочувальні заходи та підтримка держав у пошуку ефективних і прийнятних рішень» [60]. Зазначається, що дійсно можна було б розпочати з надання допомоги тим школам, які висловили бажання впроваджувати інклюзивне навчання і приступити до проведення експериментальних проектів в окремих регіонах з метою набуття досвіду та поступового його широкого впровадження.

Копенгагенська декларація ухвалена Всесвітньою зустріччю на вищому рівні в інтересах про соціальний соціального розвитку 6-12 березня 1995 року. Учасники розвитку (1995) зустрічі проголошували соціальний розвиток як пріоритетне завдання міжнародного співтовариства, особливо щодо тих, хто страждає від злиднів, безробіття і соціальної ізоляції. Згідно з зобов'язанням 6 Декларації уряди держав-учасниць мають сприяти доступу

дітей до закладів освіти і забезпечити якість освіти з метою усунення нерівності, пов'язаної із соціальними умовами, і відмінностей за ознакою раси, національного походження, статі, віку або інвалідності [44].

Підхід щодо забезпечення освіти для всіх осіб відображено Дакарські в Дакарських рамках дій: Освіта для всіх: виконання наших рамки дій загальних зобов'язань, ухвалених Всесвітнім форумом із питань (2000) освіти у 2000 році. Згідно з цим документом усі заклади загальної середньої освіти з часом стануть «інклюзивно-орієнтованими», тобто будуть спроможні включити будь-яку дитину в освітній процес. У Декларації наголошується на необхідності створення безпечних, здорових, інклюзивних умов у сфері освіти, що сприяють успішному навчанню.

Шість цілей програми «Освіта для всіх» стали найважливішими пріоритетами ЮНЕСКО: 1) розширення і вдосконалення комплексних заходів з догляду за дітьми молодшого віку та їх вихованню; 2) забезпечення безоплатної та обов'язкової початкової освіти; 3) задоволення освітніх потреб молоді і дорослих; 4) підвищення на 50% рівня грамотності дорослих; 5) ліквідація розриву між хлопчиками та дівчатками у початковій і середній освіті; 6) підвищення якості освіти [74].

Міжнародним документом у сфері захисту прав людей з інвалідністю стали Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї, які були затверджені 13 грудня 2006 року в м. Нью-Йорк. Особливої уваги заслуговує ст. 24 «Освіта», де зазначається, що «...держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту. З метою реалізації цього права без дискримінації і на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях упродовж усього життя», а також «держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю - із системи безоплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби; отримання всередині системи загальної освіти необхідної підтримки

для полегшення ефективного навчання» [40].

Крім того, «держави-учасниці надають особам з інвалідністю можливість засвоювати життєві і соціальні навички, щоб полегшити їхню повну та рівну участь у процесі освіти; сприяють засвоєнню абетки Брайля, альтернативних шрифтів, підсилювальних та альтернативних методів, способів і форматів спілкування; забезпечують, щоб навчання осіб, зокрема дітей, які є сліпими, глухими чи сліпоглухими, здійснювалося за допомогою найбільш підхожих мов, методів і способів спілкування... а також, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання упродовж усього життя без дискримінації і на рівні з іншими. З цією метою держави-учасниці вживають заходів, щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування» [25].

Інчхонська декларація від 27 травня 2015 року за підтримки ЮНЕСКО відбувся Всесвітній форум з питань освіти. За результатами форуму ухвалена (2015) Інчхонська декларація. Освіта - 2030: забезпечення загальної інклюзивної і справедливої якісної освіти та навчання упродовж усього життя, що була підтримана світовою освітньою спільнотою, зокрема неурядовими і молодіжними організацій та урядами понад ста країн.

Декларація закликає держави забезпечити інклюзивну та якісну освіту на рівноправній основі, а також надати кожній людині можливість здобувати освіту впродовж усього життя. Декларація лягла в основу освітніх завдань у рамках Цілей сталого розвитку, які були затверджені ООН у вересні 2015 року.

Основним пріоритетом нової стратегії, як зазначено в Декларації, є «зміна умов життя через освіту, визнання ролі освіти як основної рушійної сили особистісного зростання та розвитку загалом. У Декларації підтверджується, що освіта - це суспільне благо, фундаментальне право особистості, гарантія й основа реалізації інших прав людини, а також визнається роль освіти в досягненні миру і злагоди між народами, ліквідації безробіття та бідності» [33].

Отже, ООН та ЮНЕСКО сьогодні виступають одними з основних ініціаторів ухвалення нових норм щодо забезпечення прав дітей з ООП на інклюзивну освіту. З наведених вище міжнародних документів можна зробити висновок, що сучасне міжнародне законодавство визнає дітей з ООП активними суб'єктами права на освіту. Міжнародний підхід до цього питання базується на принципах доступності й обов'язковості освіти, рівності і відсутності дискримінації, права на якісну освіту.

Наведені міжнародні документи є основою для розроблення національної нормативно-правової бази, яка сприяє виробленню політики щодо забезпечення якісної, безбар'єрної освіти дітей з ООП, організаційній перебудові освітньої галузі у напрямку впровадження інклюзивної освіти.

1.3. Досвід інклюзивної освіти в зарубіжних країнах

Із 70-х років ХХ ст. у країнах Західної Європи, а також США розпочалася реформа системи спеціальної освіти, спрямована на перехід до інклюзивної та інтегрованої освіти для дітей з ООП.

У США право дітей на інклюзивну освіту закріплено на законодавчому рівні. Вирішальним документом у цьому питанні став Закон «Про освіту осіб з ООП» (IDEA) (Individuals with Disabilities Education Improvement Act (1990), у якому вперше було замінено поняття «дитина з інвалідністю» на «дитина з особливими освітніми потребами» і законодавчо визначено шість принципів надання інклюзивних послуг [12]:

1. Безоплатне здобуття освіти відповідного рівня, а це:
 - здобуття освіти за рахунок держави відповідно до стандартів департаменту освіти штату;
 - розробка індивідуальних освітніх планів;
 - розробка освітніх програм, які відповідатимуть ООП кожної дитини.
2. Належне оцінювання можливостей і досягнень дитини:
 - оцінка наявності у дитини ООП;

- розробка стратегій оцінювання, що включає функціональні порушення у дитини, академічні труднощі, а також особливості її розвитку;
- проведення планового оцінювання досягнень дитини з ООП кожні три роки.

3. Розробка індивідуального навчального плану:

- залучення міждисциплінарної команди фахівців;
- залучення батьків і дитини з ООП;
- щорічний перегляд плану з метою вдосконалення чи внесення суттєвих змін до програми навчання.

4. Створення сприятливого освітнього середовища:

- пристосування шкільних приміщень до дітей з ООП;
- навчання дітей з ООП разом з однолітками в одному класі;
- залучення дітей з ООП до уроків музики, малювання, фізкультури, шкільних екскурсій і позашкільних занять;
- створення особливих умов для лікування чи постійного перебування дитини з ООП у школі;
- забезпечення дітей з ООП спеціальними навчально-методичними засобами й обладнанням.

5. Участь батьків у прийнятті рішень - це:

- спільна участь батьків і дітей у розробленні та перегляді індивідуального навчального плану;
- доступ батьків до результатів оцінювань;
- зміна підходу до планування й обслуговування дитини з ООП з 14 років.

6. Процесуальними гарантіями передбачено:

- доступ до даних дитини з ООП;
- внесення пропозицій щодо змін в індивідуальному навчальному плані чи зміни місця навчання дитини;
- подання скарги батьками, коли вони не погоджуються із внесеними змінами;

– проведення процесуального слухання, на якому присутні батьки, педагогічні працівники, суддя і слухається справа до того, як вона потрапляє до суду.

Сьогодні IDEA вважають одним з найважливіших законодавчих документів, що сприяє розвитку інклюзивної освіти та захищає права дітей з ООП у сфері освіти [25].

Інша редакція Закону IDEA - Закон «Про вдосконалення освіти осіб з особливими освітніми потребами», ухвалений 19 червня 2004 року. Зазначений Закон звертає увагу на обов'язок адміністрації шкільного округу надавати якісні освітні послуги дітям з ООП до досягнення ними 22-річного віку, підготовку їх до працевлаштування і самостійного життя. Згідно з Законом IDEA основною складовою освітнього процесу дітей з ООП є індивідуальний навчальний план (ІНП), в основу якого покладено ідею підготовки дітей до дорослого життя [176].

Нині у США працює Національний освітній центр для дітей з ООП, що впроваджує програму «IDEA» - шкільна освіта дітей з ООП, яка надає консультації педагогічним працівникам і батькам дітей з ООП.

Також існує Центр технічної допомоги і збору інформації про дітей з ООП. Працівники центру збирають відомості про всіх дітей з ООП кожного штату, відстежують відсоток працевлаштування зазначеної категорії дітей після закінчення школи, а також аналізують інформацію про кількість дітей, які продовжили навчатися в університетах і коледжах.

Для американської освітньої системи характерна відсутність у більшості штатів спеціальних шкіл. У зв'язку із цим усі учні з ООП відповідно до федерального закону зобов'язані навчатися у звичайній школі.

Під час зарахування до школи дитини з ООП комісія, що складається зі шкільних фахівців (директора, психолога, шкільного лікаря та ін.) і спеціальних лікарів (окуліста, логопеда, хірурга та ін.), встановлює і визначає ООП. За отриманими результатами адміністрація школи пропонує форму навчання: групову, індивідуальну чи домашню.

Італійська Республіка є однією з провідних європейських країн у впровадженні інклюзивної освіти. Ця держава однією з перших визнала пріоритетність інклюзивної освіти для дітей з ООП. Італія до цього часу - єдина європейська країна, яка досягла 99,6% включення учнів з ООП у загальну середню освіту. Насправді, згідно з «Законом про освіту» в шкільній системі Італії не існує спеціальних шкіл або класів [79].

Освітня реформа в країні почалася у 1972 році за ініціативи громадського руху «Демократична психіатрія», який ставив за мету досягнення прогресивних змін у психіатричних лікувальних установах, ізоляції соціально небезпечних осіб із порушеною психікою, які стали в'язнями ізольованих закладів.

Організатори громадського об'єднання були переконані, що психічні відхилення можуть виникати внаслідок шкідливого впливу з боку суспільства і школи, зокрема і спеціальних закладів освіти. Тому була запропонована шкільна реформа, яка надала можливість дітям з ООП стати повноцінними членами суспільства.

У результаті цих ініціатив у 1971 році в Італії було ухвалено новий «Закон про освіту», що на законодавчому рівні надав право всім дітям навчатися в загальноосвітніх школах, а батькам - можливість обирати заклад освіти.

Окрім того, з метою створення умов для навчання дітей з ООП вищезазначеним Законом було передбачено ряд заходів, серед яких безоплатний транспорт від дому до школи, усунення архітектурних бар'єрів, що перешкоджають доступу до будівлі школи, і підтримка учнів зі складними порушеннями розвитку [65].

У результаті змін до «Закону про освіту», які були внесені у 1977 році, діти з ООП отримали можливість здобувати освіту за місцем їхнього проживання і навчатися разом з однолітками. За новими правилами, спеціальні класи у школах були скасовані, а інклюзивні класи не перевищували кількості 20 дітей, з яких не більше двох дітей з ООП, що

навчалися за індивідуальною програмою та отримували додаткову допомогу в навчанні з боку педагогів і різнопрофільних фахівців.

Наступним етапом удосконалення системи надання освітніх послуг дітям з ООП стало оновлення «Закону про освіту» у 1992 році, згідно з яким інклюзивна освіта поширювалася на заклади дошкільної та вищої освіти [59]. Основним пріоритетом держави в той час стало вдосконалення взаємодії між школою та іншими установами, які надають послуги дітям з ООП, а також тісна співпраця з їхніми батьками у процесі навчання.

На рівні департаменту провінцій країни працюють консультативні служби, які складаються з працівників управлінь освіти, дирекції шкіл, спеціальних педагогів і фахівців, представників громадськості та медичних працівників за необхідністю. До завдань служби належить: організація інклюзивного навчання; оцінка розвитку дітей з ООП; визначення їхніх освітніх потреб; консультативна та навчально-методична допомога вчителям та дирекції школи.

Корисним видається і досвід іншої європейської держави - Республіки Австрії. До 80-х років ХХ ст. у цій країні працювала система спеціальної освіти, що складалася зі спеціальних шкіл для дітей з порушеннями зору та слуху, порушеннями опорно- рухового апарату, інтелектуальними порушеннями, емоційними та комплексними порушеннями розвитку. Відомий австрійський вчений Х. Волкер зазначив, що з кінця 40-х до початку 80-х років ХХ ст. така система зазнавала все більшої сегрегації, що спричинило громадський рух за участі батьків дітей з ООП, учителів, працівників різних медичних установ і закладів освіти, які керувалися ідеями рівноправності, зокрема в освіті. У 1983 році вони об'єдналися в єдину організацію, яка звернулася до Міністерства освіти, та запропонувала реалізувати пілотний проект з інтегрованого навчання дітей з ООП. Для цього на державному рівні було створено робочу групу, що складалася з науковців у сфері освіти, у тому числі спеціальної, дирекції та вчителів закладів загальної середньої освіти та закладів спеціальної освіти, фахівців

служб допомоги дітям з ООП та представників громадських організацій і батьківських об'єднань. Робота велася по реалізації чотирьох моделей інтегрованого навчання.

- Інтегровані класи. У класі навчалася 20 учнів, з яких чотири з ООП. У класі працював учитель і спеціальний педагог. Діти з ООП навчалися за ІПР.
- Взаємодіючі класи. Навчання у закладах загальної середньої освіти та спеціальних класах проводилося окремо, але організовувалась спільна позашкільна робота.
- Малокомплектні класи. У закладах загальної середньої освіти створювалися спеціальні класи з 6-11 учнів переважно з дітей із затримкою психічного розвитку, які проходили чотирирічну програму початкової школи за шість років.
- Звичайні класи. У таких класах учні з ООП, їхні батьки та вчителі користувалися додатковими спеціальними послугами шкільних консультантів.

Після проведеної оцінки всіх чотирьох експериментів у 1991 році Австрійським центром експериментальної освіти та шкільного розвитку було визначено найбільш дієвою моделлю інтегровані класи. У результаті проведеного пілотного проекту в Австрії з'явилося 290 інтегрованих класів і 24 взаємодіючих. В освітній системі з'явилося понад 3200 посад спеціальних педагогів.

У 1993 році в Республіці Австрії було ухвалено «Закон про освіту», в якому чітко прописано функціонування спеціальних та інклюзивних шкіл, а діти з ООП отримали можливість навчатися в закладах загальної середньої освіти за місцем проживання.

Наразі в освітній системі Республіки Австрії функціонують центри спеціальної освіти, що несуть відповідальність за навчання дітей з ООП і координують організацію освітнього процесу.

Інклюзивна освіта дітей з ООП у Королівстві Бельгії урегульована на

рівні законодавства, зокрема Закону «Про спеціальну освіту», ухваленого в 1970 році, в якому передбачені основні положення стосовно надання освітніх послуг дітям з ООП у закладах освіти. Цей Закон був суттєво доповнений Декретом Уряду 28 липня 1978 року. Сьогодні кожна дитина з ООП має право навчатися у закладі загальної середньої освіти за місцем проживання.

З 1960 року в Королівстві Бельгії працює служба психолого-медико-соціального супроводу дітей з ООП. Вона проводить оцінку стану дитини, визначає індивідуальний план навчання і допомагає батькам обрати заклад освіти; надає психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові, медичні та соціальні послуги. У Королівстві Бельгії існує два типи психолого-медико-соціальних центрів: шкільні і позашкільні. Разом з інклюзивною освітою у країні діє система спеціальних закладів загальної середньої освіти, в яких навчається 4% дітей шкільного віку. До них належать 8 типів спеціальних шкіл для дітей:

- з легким ступенем інтелектуального порушення;
- із середнім і тяжким ступенем інтелектуального порушення;
- з емоційними порушеннями і розладами поведінки;
- з порушеннями зору;
- з порушеннями слуху;
- із соматичними захворюваннями;
- з фізичними розладами;
- із труднощами у навчанні.

На психолого-медико-соціальні центри покладається функція розподілу дітей у заклади загальної середньої освіти або спеціальні заклади загальної середньої освіти. Водночас законодавство Бельгії забезпечує усунення бар'єрів між закладами освіти, пропонуючи дитині одну з форм інклюзивної освіти:

- повна інклюзія (діти з ООП навчаються у закладах загальної середньої освіти і паралельно отримують супровід фахівців психолого-медико-соціальних центрів);

- часткова інклюзія (поєднують процеси навчання у закладах загальної середньої освіти, де вивчають основні шкільні предмети, і в спеціальних

зкладах загальної середньої освіти, де отримують додаткові освітні послуги);

- періодична інклюзія (відвідують заклади загальної середньої освіти за індивідуальним графіком).

Діти з ООП віком від 6 до 18 років отримують безоплатну освіту у школах усіх типів, якими в обов'язковому порядку забезпечений кожен район країни. У Королівстві Бельгії також працюють різні служби допомоги таким дітям, які підпорядковуються Міністерству соціальної політики й охорони здоров'я.

Важливу роль у наданні освітніх послуг відіграє спеціальний педагог, який працює з дитиною з ООП як у штаті закладу, так і на договірних умовах зі школою. Спеціальні педагоги проводять індивідуальне заняття з дітьми з ООП, консультують учителів, як працювати з такою дитиною.

Дирекція школи відповідає за організацію і фінансування освітнього процесу для кожного учня з урахуванням його ООП. Таким чином усувається бар'єр між школами з інклюзивним навчанням та спеціальними закладами загальної середньої освіти [21].

Королівство Нідерланди обрали свій шлях розвитку інклюзивної освіти серед європейських держав. Наприкінці 40-х років ХХ ст. у Королівстві Нідерланди домінувала розвинута система спеціальних закладів освіти. У країні існувало сім типів спеціальних шкіл. І вже в 1948 році їх кількість виросла вдвічі. А кількість учнів з ООП, які потребували спеціальних освітніх послуг, у 1948-1977 роках збільшилась у п'ять разів (відповідно 24 000 і 120 000 осіб).

Нідерландські вчені дослідили, що в цей період державна політика у сфері освіти була орієнтована на надання освітніх послуг дітям з ООП лише у спеціальних школах, що розділило освітню систему країни за принципами

сегрегації та дискримінації, коли діти з типовим розвитком навчалися в закладах загальної середньої освіти, а діти з ООП - у спеціальних закладах загальної середньої освіти. Такий розподіл призвів до виникнення низки проблем:

- заклади загальної середньої освіти не приймали дітей з ООП і наполягали на їхньому навчанні у спеціальних школах;
- у закладах загальної середньої освіти діти з легкими формами психофізичних порушень не обстежувалися та були позбавлені спеціальних послуг;
- у суспільстві формувалося негативне ставлення до спеціальних закладів освіти, де були ізольовані діти з девіантною поведінкою;
- полярний розподіл закладів освіти для дітей з різними ООП порушував закони рівності між людьми;
- спеціальна освіта могла стати інструментом, що сприяє сегрегації дітей з ООП.

Перші експерименти з розробки і впровадження інноваційних моделей навчання дітей з ООП стали реалізовуватися у закладах загальної середньої освіти в м. Амстердам. Експериментальна школа мала 12 класів по 40 учнів, з яких 35% були діти з ООП, що переводилися з різних шкіл міста.

Сьогодні в Королівстві Нідерландах функціонують спеціальні заклади загальної середньої освіти для дітей: з тяжкими порушеннями мовлення; для глухих і слабочуючих дітей; з порушенням зору; з порушеннями опорно-рухового апарату; з хронічними проблемами; з проблемами в поведінці та труднощами у навчанні; з комплексними порушеннями.

Як і в інших країнах Західної Європи, у Королівстві Нідерландах батьки мають право обирати заклад освіти для своїх дітей. Спеціальна і загальноосвітня система в Королівстві Нідерландах існує як єдина, в якій дитина після ретельного обстеження та визначення її освітніх можливостей і потреб може отримати психолого-педагогічну допомогу з боку фахівців спеціальних закладів освіти. Такі фахівці є консультантами- помічниками, які

допомагають учням з ООП в закладах загальної середньої освіти і консультують батьків. За наявності значної кількості дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти до штату зараховується спеціальний педагог [21].

Освітою у Федеративній Республіці Німеччини опікується не загальнодержавне міністерство, а кожна окрема федеральна земля. Децентралізована система управління в освіті Німеччини - це складний механізм взаємодії федерації, земель і громад (місцевих органів влади). Наповнення навчально-методичних програм, критерії оцінювання знань, кількість і спеціалізація закладів освіти вирішується на місцевому рівні. Наприклад, у федеральній землі Північний Рейн-Вестфалія ще 2005 року ухвалили Закон «Про освіту», у якому гарантовано право кожної дитини на здобуття загальної середньої освіти. Але реальні зміни в школах розпочалися після ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, за результатами якої всі федеральні землі країни ухвалили закон, відповідно до якого кожна школа має бути інклюзивною [29].

У 2015 році на спільній конференції міністри освіти та культури німецьких земель підготували загальну «Рекомендацію для педагогів з охоплення різноманітності». У документі наголошується, що кожна школа має скоординувати навчальну програму відповідно до принципів інклюзивної освіти, а саме: виділяти більше навчальних годин на практичні заняття, розробити нові формати оцінювання компетентності; посилювати підготовку вчителів і заохочувати їх до обміну досвідом. Форму навчання дитини обирають батьки після того, як отримують рекомендації від шкільного лікаря. У складних випадках необхідно отримати рекомендації від Шкільного психологічного центру, інших спеціалістів. Вибір форми навчання можливий у будь-який час [29].

Як правило, в інклюзивних класах навчається по 25 учнів, з яких 3-4 дитини мають легкі порушення (порушення зору, слуху, синдром Дауна) і хоча б одна дитина зі складними порушеннями розвитку. Тривалість уроку складає 1,5 години, проте кожні 10-20 хвилин відбувається зміна виду

діяльності. Класні кімнати мають зони для відпочинку учнів. Навчання в інклюзивному класі, крім вчителя, забезпечує помічник вчителя і за потреби - педагог для супроводу [75]. Важливим аспектом є професійна підготовка учнів з ООП. При кожній школі є шкільна кар'єрна рада, яка не лише допомагає у визначенні з навчальними предметами, але й консультує, коли постає питання вибору професії. Школи активно співпрацюють з агенціями з працевлаштування, які натомість пропонують послуги кар'єрних інформаційних центрів.

У німецьких школах активно практикують позанавчальні активності. Наприклад, кожен клас наприкінці навчального року їде в подорож. Тривалість мандрівки залежить від віку дітей - від одного дня до двох тижнів. Неформальне спілкування і розв'язання побутових проблем згуртовує дітей краще, ніж під час навчання у школі.

Отже, як ми бачимо розвиток інклюзивних центрів є практикою загальносвітового рівня.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз національного законодавства у сфері інклюзивної освіти

Після здобуття Україною незалежності Верховна Рада України ухвалила, а у червні 1996 року прийняла Основний Закон - Конституцію України, що закріпила основні права, свободи й обов'язки громадян нашої держави (розділ II). Зокрема, ст. 21 Конституції зазначає, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах», а ст. 53 наголошує, що «державою забезпечується доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання, що рівність прав, у тому числі право на інклюзивну освіту, поширюється також і на дітей з ООП [84].

Право на здобуття освіти громадянами України без будь-яких обмежень незалежно від стану здоров'я, відкритий характер закладів освіти, право батьків обирати для своєї дитини заклад освіти було визначено в законах України «Про освіту» (1993), «Про загальну середню освіту» (1999) та інших нормативно-правових актах. Проте в цей період вищезазначені закони і відповідна нормативно-правова база розроблялись без урахування сучасних поглядів щодо освіти дітей з ООП і змін у державній політиці країни, зокрема в напрямі інклюзивної освіти.

16 грудня 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї, а 6 березня 2010 року ці міжнародні документи набули чинності на території України.

Ратифікація державою зазначеної Конвенції зобов'язувала Україну забезпечити реалізацію прав осіб з інвалідністю, у тому числі на освіту. У

зв'язку з цим, у 2010 році були внесені зміни до Закону України «Про загальну середню освіту», згідно з якими діти з ООП отримали можливість здобувати загальну середню освіту дистанційно, а також у спеціальних і інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти [62].

У цей період були затверджені перші нормативно-правові документи щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні, серед яких: розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» (2009); постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011); накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010); інструкційно-методичні листи МОН України «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» (2012), «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2012). Однак у цей час державна політика України у сфері освіти не передбачала системного впровадження інклюзивної освіти по всій країні.

Наразі Україна обрала стратегічним напрямом розвитку інтеграцію в європейський освітній простір, де інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з ООП. За статистичними даними, кількість дітей з ООП в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти є актуальним і передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для осіб з ООП і доступність закладів освіти.

У липні 2016 року розпочався науково-практичний проект «Інклюзивна освіта - рівень свідомості нації» у Запорізькій області, що був підтриманий МОН. Його перші результати довели необхідність впровадження інклюзивної освіти по всій Україні.

31 березня 2017 року питання інклюзивної освіти було розглянуто на

вищому державному рівні - засіданні Національної ради реформ, за результати якого було рекомендовано МОН:

- вжити заходів щодо удосконалення чинного законодавства у сфері освіти щодо забезпечення права дітей з ООП на інклюзивне навчання;
- затвердити положення про установу, яка здійснюватиме супровід і оцінку дітей з ООП;
- включити до програми підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти обов'язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;
- створити базу Єдиного реєстру дітей з ООП.

14 лютого 2017 року український Уряд вперше виділив субвенцію з державного бюджету на інклюзивну освіту в закладах загальної середньої освіти. Зокрема, субвенція спрямовується на надання державної підтримки особам з ООП, які навчаються у спеціальних і інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти (крім шкіл-інтернатів і навчально-реабілітаційних центрів). Субвенція спрямовується на надання додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені ІПР дитини, а також на придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, які дають змогу опанувати освітню програму [11].

09 серпня 2017 року Кабінетом Міністрів України внесено зміни до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, згідно з якими на кожного учня з ООП складається ІПР, де зазначаються конкретні навчальні стратегії та підходи, кількість годин і напрями проведення психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових занять. Крім того, передбачено, що соціальні потреби дітей зі складними порушеннями розвитку під час їхнього перебування в закладі загальної середньої освіти задовольняються соціальними працівниками, батьками або уповноваженими особами [4].

Нині в Україні створена нова мережа служби системної підтримки і супроводу дітей з ООП - Інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), основним

завданням яких є здійснення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання їм психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг і супровід таких дітей від 2-х до 18 років. Принциповим є наближення ІРЦ до місця проживання дітей на рівні територіальних громад і районних центрів. Оцінка дітей в ІРЦ буде проводитись за міжнародними тестами WISC-IV, LEITER-3, CONNERS-3, PEP-3, САЗД, що стало можливим у результаті переходу від використання МКХ до МКФ-ДП шляхом прийняття Міністерством охорони здоров'я України наказу від 23.05.2018 №981 [59].

На базі ІРЦ сформований Єдиний державний реєстр дітей з ООП, реєстр фахівців і реєстр закладів освіти з використанням Google-карти.

З метою методичного й аналітичного забезпечення діяльності ІРЦ постановою Кабінетом Міністрів України від 22 серпня 2018 р. №617 затверджено Положення про ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти [19].

09 серпня 2017 року українським урядом було схвалено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки і затверджено план заходів з реалізації її I етапу, одним із показників якого є щорічне збільшення (починаючи з 2018 року) кількості дітей, охоплених інклюзивним навчанням, на 30% від загальної кількості дітей з ООП [20].

Згідно з наказом МОН №609 від 08 червня 2018 року «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» [13], у кожній інклюзивній школі має працювати команда психолого-педагогічного супроводу (КППС), до складу якої входять директор або заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі, асистенти вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини), вчитель-реабілітолог, працівник ІРЦ та батьки або законні представники дитини. За потреби можуть залучатися

медпрацівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей.

Для організації інклюзивного навчання дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти введено посаду асистента вчителя на клас наказом МОН №90 від 01.02.2018 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 6 грудня 2010 р. №1205», а також передбачені умови введення посади вчителів-дефектологів у школі [93].

З метою мотивації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти і закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації, які працюють в інклюзивних класах (групах), постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 №72 «Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. №1096 «Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності» було встановлено доплату в розмірі 20% педагогічним працівникам і помічникам вихователів закладів освіти [5].

Наказом МОН від 25.06.2018 №677 «Про затвердження Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти» були визначені умови створення інклюзивних, спеціальних груп подовженого дня в державних і комунальних закладах загальної середньої освіти [9].

Для подальшого вдосконалення законодавства у сфері спеціальної освіти (закони «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту») щодо забезпечення прав осіб з ООП та приведення їх у відповідність з нормами актів міжнародного права і базового Закону України «Про освіту», 6 вересня 2018 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг». Зазначений Закон України спрямований на подальшу імплементацію міжнародних стандартів у сфері захисту прав осіб з ООП, створення толерантного і рівного для всіх освітнього середовища [9].

З метою унормування питання фінансування навчання і виховання осіб з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних і спеціальних класах (групах) закладів дошкільної та загальної середньої освіти, закладах позашкільної, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти I-II рівнів акредитації, були внесені зміни до Бюджетного кодексу України щодо виділення окремої субвенції з державного бюджету на надання державної підтримки особам з ООП [10].

Отже, сучасний стан законодавства у сфері інклюзивної освіти в Україні характеризується такими ознаками:

- гарантування рівного доступу до якісної освіти дітей з ООП, права вибору різних типів закладів освіти і форм навчання;
- розширення практики інклюзивної освіти у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти;
- реформування системи шкіл-інтернатів і забезпечення навчання дітей за місцем їх проживання;
- зростання уваги до своєчасної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини і надання їй психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг;
- індивідуалізація освітнього процесу шляхом розробки індивідуальної програми розвитку і здійснення особистісно орієнтованого (індивідуального, диференційованого) навчання;
- введення у штати закладів освіти посади вчителів-дефектологів, ставки асистента вчителя;
- міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (залучення батьків і представників різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з ООП).

Отже, одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в Україні стала соціальна модель навчання осіб з ООП. Зміни у законодавстві, що відбулися після Революції Гідності, є активним поступом у запровадженні інклюзивної

освіти і розробленні механізмів введення таких змін на всіх рівнях освіти.

Державна політика в галузі освіти в умовах формування громадянського суспільства повинні носити системний характер, тільки бути комплексним і охоплювати всі сфери людської діяльності; бути засновані на їх матеріальних, фінансових, кадрових та інших ресурсів; використовувати інвестиційний потенціал Європейського співтовариства і *vnutrishnoshkilnyh* джерел; створити умови для вирішення проблем і освітніх потреб населення; залучати НУО в управлінні народної освіти; заохочувати і забезпечувати формування людини і національних цінностей.

Реформування освіти є надзвичайно важливим. Очевидно, що українська освіта сьогодні не відповідає сучасним вимогам або індивідом і суспільством, ні потреби економіки і глобальних тенденцій. Це почалося як системна трансформація сектора, головна мета якого - новий високої якості освіти на всіх рівнях, починаючи від початкової школи - установи вищої освіти.

Масштабні реформи освіти в Україні стало можливим завдяки прийняттю рамкового закону України «Про освіту». [25] Він визначив мету освіти всебічного розвитку людини і вищих цінностей суспільства, талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішного виконання компетенцій, навчання відповідає громадяни, які в змозі зробити усвідомлений вибір і направляти свою діяльність на благо інших людей і суспільства, збагачення основи інтелектуального, економічного, культурного та мистецького потенціал української нації, підвищення рівня освіти громадян для забезпечення сталого розвиток України і її європейського вибору.

2.2. Аналіз структури та функціонування інклюзивно-ресурсних центрів

В організаційній структурі системи управління інклюзивною управлінням освітою виділяються три рівні: вищий (парламентсько-

президентський), центральний і місцевий.

Вищий рівень - Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України - формує засади державної політики щодо інклюзивної освіти; ухвалює законодавство, нормативно-правові акти; контролює їх дотримання; затверджує загальнодержавні програми і стратегії розвитку інклюзивної освіти, обсяг фінансування інклюзивної освіти.

Так, Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Як суб'єкт реалізації державної політики щодо інклюзивної освіти відповідно до ст. 85 Конституції України Верховна Рада України:

- ухвалює закони;
- затверджує Державний бюджет України і вносить зміни до нього, здійснює контроль за його виконанням, ухвалює рішення щодо звіту про його виконання;
- затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики;
- розглядає й ухвалює рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України;
- надає законом згоди на обов'язковість виконання міжнародних договорів України і денонсацію міжнародних договорів України [43].

Відповідно до ст. 106 Конституції України Президент України щодо реалізації інклюзивної освіти:

- підписує закони, ухвалені Верховною Радою України;
- має право вето щодо ухвалених Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України, а також має право скасовувати акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

- на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [43].

Кабінет Міністрів України щодо інклюзивної освіти відповідно до ст. 63 Закону України «Про освіту»:

- вживає заходів щодо забезпечення конституційного права кожної особи на освіту;
- забезпечує проведення державної політики у сфері освіти;
- затверджує стратегію розвитку освіти України;
- розробляє, затверджує і виконує державні цільові програми у сфері освіти;
- здійснює повноваження засновника державних закладів освіти або доручає їх здійснення уповноваженому ним органу;
- забезпечує рівні умови розвитку закладів освіти всіх форм власності;
- визначає порядок формування і розподілу освітніх субвенцій між бюджетами відповідно до цього Закону та з урахуванням ст. 94 Бюджетного кодексу України;
- визначає порядок розподілу державного фінансування професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти;
- затверджує державні пріоритети з підготовки фахівців, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у розрізі галузей знань;
- затверджує перелік галузей знань та спеціальностей для підготовки фахівців вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти;
- затверджує перелік посад науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів освіти;
- затверджує ліцензійні умови провадження освітньої діяльності;
- затверджує індикатори оцінки стану освіти в Україні та регіонах;

- визначає органи ліцензування закладів дошкільної та загальної середньої освіти;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом [22].

Центральний рівень управління інклюзивною освітою забезпечується МОН, іншими центральними органами виконавчої влади, які беруть участь у формуванні державної політики у сфері інклюзивної освіти, розробляють концепції, прогнози, проекти державних програм, пропозиції і доповнень до законодавчих актів, здійснюють контроль за дотриманням законодавства стосовно інклюзивної освіти.

Центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України є МОН. Міністерство забезпечує формування і реалізацію державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [105].

Для виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням формування державної політики у сфері розвитку інклюзивної освіти, у МОН створений директорат інклюзивної та позашкільної освіти, який безпосередньо підпорядкований державному секретарю міністерства. Діяльність директорату координується заступником міністра. До складу директорату входять експертні групи, що утворюються для виконання завдань за окремими напрямками діяльності, до яких включені державні експерти.

Директорат відповідно до покладених на нього завдань:

- готує відповідні проекти документів державної політики, аналітичні, інформаційні, довідкові та інші матеріали у сфері інклюзивної освіти;
- надає пропозиції з питань формування державної політики у

сфері розвитку інклюзивної освіти і забезпечення права дітей з ООП на освіту, розвиток, соціалізацію шляхом реалізації принципів: школа доступна для всіх; різні можливості - рівні права; повага до відмінностей і сприйняття індивідуальних особливостей;

- надає пропозиції щодо формування державної політики в системі освіти з питань запобігання торгівлі людьми, профілактики дитячої злочинності, наркоманії та насильства в учнівському середовищі;

- координує в межах компетенції діяльність структурних підрозділів з питань інклюзивної освіти органів управління освітою облдержадміністрацій з питань розвитку і функціонування закладів дошкільної освіти з інклюзивним навчанням, закладів загальної середньої освіти, ІРЦ, залучення учнів до навчання та шкільного життя незалежно від їх індивідуальних відмінностей;

- організовує науково-методичне і нормативно-правове забезпечення діяльності ІРЦ, забезпечує поширення новітніх методик проведення комплексної оцінки дітей та програм психолого-педагогічної допомоги;

- надає пропозиції щодо формування інклюзивного освітнього середовища як засобу індивідуалізації розвитку особистості, вивчення і впровадження передового, у тому числі міжнародного, досвіду з питань розвитку інклюзивного освітнього середовища;

- розробляє методичні рекомендації і надає роз'яснення з питань реалізації індивідуальної програми розвитку дитини з ООП, диференційованого викладання в інклюзивному класі, співпраці, оцінювання тощо;

- організовує і бере участь у заходах з інформування громадськості щодо засад державної політики міністерства з розвитку інклюзивної дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, виховання і психологічної служби;

- координує діяльність психологічної служби системи освіти

України, співпрацює із Державною установою «Інститут модернізації змісту освіти» і Науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України [6].

Крім того, у Міністерстві освіти і науки України діє структурний підрозділ з питань інклюзивної освіти та діяльності ІРЦ, на який покладено:

- координацію роботи з функціонування реєстру дітей, які пройшли комплексну оцінку та перебувають на обліку в ІРЦ;
- нормативно-правове забезпечення діяльності ІРЦ;
- координацію роботи ІРЦ та забезпечення контролю за їх діяльністю, дотриманням вимог законодавства;
- взаємодію з питань діяльності ІРЦ з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, охорони здоров'я, закладами й установами системи соціального захисту населення, а також громадськими об'єднаннями.

До сфери управління МОН належать різні наукові установи, що здійснюють науково-методичний супровід інклюзивної освіти.

Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України:

- розробляє методики проведення комплексної оцінки; методичні рекомендації щодо надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, адаптації освітніх програм до потреб дітей з ООП;
- проводить дослідження і поширення новітніх освітніх технологій з метою покращення роботи ІРЦ;
- проводить аналіз застосування методик комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, форм і методів навчання, технічних засобів тощо;
- здійснює науково-методичне забезпечення підвищення кваліфікації методистів центрів підтримки інклюзивної освіти, педагогічних працівників ІРЦ, закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладів освіти, які забезпечують

здобуття загальної середньої освіти;

- організовує і проводить науково-методичні семінари, тренінги, конференції, конгреси, засідання за круглим столом і сприяє впровадженню сучасних форм і методів підготовки, підвищення кваліфікації методистів центрів підтримки інклюзивної освіти, фахівців ІРЦ, педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти [4].

На Інститут модернізації змісту освіти щодо інклюзивної освіти покладається:

- наукова діяльність (здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень з проблем освіти, педагогічної, психологічної та суміжних з ними наук; розвиток і впровадження сучасних освітніх інформаційних та інноваційних технологій);

- науково-організаційна і навчально-методична діяльність (наукове та навчально-методичне забезпечення модернізації змісту освіти, виховання, розвитку й соціалізації особистості, соціально-педагогічної роботи; розроблення професійних стандартів і програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти; наукове та навчально-методичне забезпечення навчання мовами національних меншин; науковий і навчально-методичний супровід дистанційної освіти; стандартизація засобів навчання, обладнання загального, навчального та спеціального призначення і забезпечення ними закладів освіти);

- інноваційна діяльність (проектування, експериментальна перевірка і впровадження в освітній процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання і виховання; організація і координація дослідно-експериментальної роботи закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти, а також закладів позашкільної освіти);

- редакційно-видавнича діяльність (вивчення потреби освіти у

сучасній навчальній літературі; забезпечення закладів освіти необхідними навчально-методичними, науковими та іншими виданнями, контроль за їх постачанням; здійснення видавничої діяльності, виготовлення й розповсюдження видавничої продукції);

- міжнародне співробітництво, організація і проведення міжнародних культурних й освітніх заходів (конференції, семінари, вебінари, виставки, презентації тощо) в Україні та за кордоном, обмін досвідом) [80].

Варто зазначити, що до системи органів управління у сфері інклюзивної освіти належить центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти, а також постійно діючий колегіальний орган у сфері забезпечення якості вищої освіти - Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальні органи:

- проводять інституційний аудит закладів освіти;
- надають рекомендації закладам освіти (крім закладів вищої освіти) щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- за результатами експертизи затверджують освітні програми дошкільної та загальної середньої освіти (крім типових і тих, що розроблені на основі типових);
- проводять моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти у порядку, визначеному законодавством;
- акредитують громадські фахові об'єднання та інших юридичних осіб, що здійснюють незалежне оцінювання якості освіти та освітньої діяльності закладів освіти (крім закладів вищої освіти), ведуть їх реєстр;
- у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють державний нагляд (контроль) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства;
- за дорученням центрального органу виконавчої влади у сфері

освіти і науки здійснюють контроль за дотриманням вимог щодо організації зовнішнього незалежного оцінювання;

- здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Повноваження постійно діючого колегіального органу у сфері забезпечення якості вищої освіти визначаються спеціальним законом [27].

До інших суб'єктів реалізації державної політики щодо інклюзивної освіти серед центральних органів виконавчої влади належать Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство фінансів України. Хоча зазначені органи державної влади безпосередньо не відповідають за формування державної політики у сфері інклюзивної освіти, проте від їхньої діяльності залежить створення умов для ефективності її впровадження в Україні.

Так, Міністерство соціальної політики України відповідає за формування і реалізацію державної політики щодо забезпечення державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій для населення, до яких відносяться й особи з ООП. Також Міністерство контролює і координує діяльність соціальних установ для дітей та молоді з функціональними обмеженнями. До таких установ належать центри соціально-психологічної реабілітації, на які покладено надання психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, юридичних та інформаційних послуг дітям і членам їхніх сімей [1].

Крім того, розроблена соціальна послуга «Супровід під час інклюзивного навчання» й офіційно введена до переліку соціальних послуг наказом Мінсоцполітики від 17.08.2018 №1174 «Про затвердження Змін до Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати». Також Мінсоцполітики є координатором послуг раннього втручання - міждисциплінарна сімейно-центрована система допомоги дітям раннього віку з порушеннями розвитку та дітям груп біологічного і соціального

ризик, спрямована на покращення розвитку дитини та підвищення якості життя родини [61].

Міністерство охорони здоров'я України забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, визначає періодичність обов'язкових медичних профілактичних оглядів учнів, забезпечує організацію медичного обслуговування в системі освіти. Також на керівника закладу охорони здоров'я покладається забезпечення створення необхідних умов для організації форм здобуття загальної середньої освіти дітьми шкільного віку, у тому числі дітьми з ООП, які перебувають на стаціонарному лікуванні в закладах охорони здоров'я [6].

Новою установою освіти, утворені з метою забезпечення права дітей з ООП віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, у тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти є Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ). ІРЦ - установа, що проводить комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надає дітям з ООП психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги і забезпечує їх системний кваліфікований супровід.

Основними завданнями ІРЦ є:

- 1) проведення комплексної оцінки з метою визначення ООП дитини, у тому числі коефіцієнта її інтелекту (здійснюється практичними психологами інклюзивно-ресурсного центру), розроблення рекомендацій щодо освітньої програми, надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг відповідно до потенційних можливостей дитини;

- 2) надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП, які навчаються у закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти (не відвідують заклади освіти) і не отримують відповідної допомоги;

- 3) участь педагогічних працівників ІРЦ в КППС у закладах

загальної середньої та дошкільної освіти, а також психолого-педагогічних комісіях спеціальних закладів загальної середньої освіти з метою моніторингу динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік;

4) ведення реєстру дітей, які пройшли комплексну оцінку та перебувають на обліку в ІРЦ, за згодою їхніх батьків (одного з батьків) або законних представників на обробку персональних даних неповнолітньої дитини;

5) ведення реєстру закладів освіти, а також реєстру фахівців, які надають психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові послуги дітям з ООП за їхньою згодою;

6) надання консультацій і взаємодія з педагогічними працівниками закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, з питань організації інклюзивного навчання;

7) надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, батькам або законним представникам дітей з ООП щодо особливостей організації надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг таким дітям;

8) консультування батьків або законних представників дітей з ООП стосовно мережі закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, і зарахування до цих закладів;

9) надання консультативної і психологічної допомоги, проведення бесід з батьками (законними представниками) дітей з ООП у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей;

10) моніторинг динаміки розвитку дітей з ООП шляхом взаємодії з їхніми батьками (законними представниками) та закладами освіти, в яких вони навчаються;

11) організація інформаційно-просвітницької діяльності шляхом проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, тренінгів, майстер-класів з питань надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП;

12) взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими об'єднаннями щодо надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП, починаючи з раннього віку; у разі потреби - із залученням відповідних спеціалістів;

13) підготовка звітної інформації про результати діяльності ІРЦ для засновника, відповідного структурного підрозділу з питань діяльності ІРЦ органів управління освітою, а також аналітичної інформації для відповідного центру підтримки інклюзивної освіти [5].

ІРЦ є юридичною особою, має рахунки в органах Державного казначейства України, самостійний баланс, бланк зі своїм найменуванням.

Створення ІРЦ передбачено в об'єднаних територіальних громадах (районах), містах, районах у містах шляхом реорганізації психолого-медико-педагогічних консультацій. Засновниками ІРЦ є представницькі органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районні, міські, районні у містах (у разі їх утворення) ради. ІРЦ утворюються з розрахунку один центр не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), і не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста) [35].

Методичне й аналітичне забезпечення діяльності ІРЦ здійснюють РЦПО, які утворюються в областях, м. Києві та Севастополі. РЦПО не є юридичною особою й утворюється за рішенням керівника закладу післядипломної педагогічної освіти як структурний підрозділ. РЦПО відповідно до покладених на нього завдань:

1) здійснює підвищення професійної компетентності педагогічних

працівників ІРЦ, закладів освіти щодо навчання дітей з ООП шляхом організації і проведення, зокрема, тренінгів, семінарів, вебінарів тощо;

2) надає консультативно-методичну допомогу з питань навчання дітей з ООП керівникам і педагогічним працівникам закладів освіти, ІРЦ, установ (закладів) соціального захисту населення, закладів охорони здоров'я, батькам (іншим законним представникам) дитини, посадовим особам обласних (Київської та Севастопольської міських) держадміністрацій, представникам органів місцевого самоврядування і громадським об'єднанням;

3) проводить аналіз даних щодо фахівців, які надають психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги дітям з ООП у відповідній області, м. Києві та Севастополі (їх професійний рівень, місце роботи);

4) здійснює узагальнення інформації про заклади освіти відповідної області, м. Києва та Севастополя, які надають психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові послуги дітям з ООП;

5) проводить аналіз даних щодо охоплення навчанням дітей з ООП у відповідній області, м. Києві та Севастополі, вивчає й узагальнює досвід роботи закладів освіти;

6) надає в межах компетенції пропозиції щодо удосконалення законодавства з питань навчання дітей з ООП відповідному структурному підрозділу з питань діяльності ІРЦ органів управління освітою обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій і МОН;

7) співпрацює з Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України та іншими структурними підрозділами закладу післядипломної педагогічної освіти щодо застосування сучасних методик проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, адаптації освітніх програм до потреб дітей з ООП, розробки ІПР та з інших питань у межах своєї компетенції;

8) проводить інформаційно-просвітницьку роботу з підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з ООП, у тому числі з інвалідністю,

у взаємодії з громадськими об'єднаннями, батьками (іншими законними представниками) дітей, закладами освіти шляхом організації і проведення лекцій, тренінгів, семінарів, вебінарів, поширення інформаційних матеріалів у засобах масової інформації тощо [19].

Варто зазначити, що більша частина спеціальних закладів підпорядковується Міністерству освіти і науки. Водночас існують й інші типи закладів для дітей з ООП, які підпорядковуються, з одного боку, Міністерству соціальної політики України, з іншого - Міністерству охорони здоров'я України. Кожен тип закладу зорієнтований на можливості дитини і реалізацію її особливих системи Міністерства освіти і науки покликані забезпечувати надання дитині психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг. Заклади Міністерства соціальної політики забезпечують догляд, піклування й утримання дитини. Заклади, підпорядковані Міністерству охорони здоров'я, передусім оздоровлюють дітей, забезпечують надання медичної допомоги дитині.

2.3. Аналіз діяльності інклюзивно-ресурсного центру Полтавської міської ради

Інклюзивно-ресурсні центри почали відкриватися по всій Україні з 2018 року. Вони прийшли на зміну ПМПК (психолого - медико-педагогічних комісій).

Інклюзивно-ресурсні центри використовують у своїй діяльності автоматизовану систему «Україна. Інклюзія» скорочено АС «ІРЦ» (<https://ircenter.gov.ua>).

За допомогою системи формуються висновки про комплексну оцінку розвитку особи, річна статистична звітність ІРЦ, вноситься інформація про консультантів ІРЦ.

Нормативно-правова база, якою керується у своїй діяльності інклюзивно-ресурсний центр: закон України «Про освіту»; Постановою КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-

ресурсний центр» (із змінами); Постановою КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти»(із змінами); Постановою КМУ від 10.04.2019 № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» (із змінами); Постановою КМУ від 14 лютого 2017р. №88 « Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП»(із змінами); Наказом МОН від 17.11.2021 № 1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21 січня 2022 року за №73/37409; листом МОН № 1/10258-22 від 06.09.2022р « Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 н.р.».

Завдання інклюзивно-ресурсного центру визначені відповідно до Постанови КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (із змінами).

Основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є:

1) проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб;

2) надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи;

3) консультивання батьків, інших законних представників особи з особливими освітніми потребами щодо особливостей її розвитку;

4) забезпечення участі педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру:

у діяльності команди психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами;

у семінарах, тренінгах, майстер-класах для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, обміну досвідом тощо;

5) залучення (у разі потреби) педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру під час засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти;

б) надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами:

дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти;

дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу;

7) визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі (групі);

8) визначення категорії (типу) особливих освітніх потреб (труднощів), ступеня їх прояву та рівня підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти;

9) надання консультативної, психологічної допомоги батькам, іншим законним представникам осіб з особливими освітніми потребами у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей та підвищення обізнаності щодо організації їх навчання і виховання;

10) інформування громади про діяльність інклюзивно-ресурсного центру та взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами (установами) соціального захисту населення, службами у справах дітей, громадськими організаціями тощо;

11) ведення обліку осіб, які звернулися до інклюзивно-ресурсного центру, шляхом формування їх електронного переліку в АС "ІРЦ" за формою, визначеною додатком 1;

12) підготовка звітної та аналітичної інформації про результати діяльності інклюзивно-ресурсного центру.

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) додатковими завданнями інклюзивно-ресурсного центру є:

проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами, які вимушені змінити своє місце проживання (перебування) та:

- зараховані в інклюзивні класи (групи) закладів освіти і не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг за місцем навчання;

- здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку;

- надання інформації батькам (іншим законним представникам) особи з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове місце проживання в межах України, про заклади освіти, в яких можна продовжити здобуття освіти та можливість отримання психологічної, соціальної та іншої допомоги.

9. Управління освітою подають щороку не пізніше ніж 25 лютого визначеній МОН установі, що належить до сфери його управління, зведену інформацію про діяльність інклюзивно-ресурсного центру з використанням АС "ІРЦ" відповідно до форми, затвердженої МОН.

10. З метою якісного виконання покладених завдань інклюзивно-ресурсний центр зобов'язаний:

- у разі виявлення складних життєвих обставин та/або ризику для життя і здоров'я дитини невідкладно інформувати службу у справах дітей за місцем проживання дитини, територіальний підрозділ Національної поліції;

- вносити засновнику, відповідному структурному підрозділу з питань діяльності інклюзивно-ресурсних центрів органів управління освітою та центру підтримки інклюзивної освіти пропозиції щодо удосконалення діяльності інклюзивно-ресурсного центру;

- залучати у разі потреби додаткових фахівців, у тому числі медичних працівників, клінічних психологів, психотерапевтів, ерготерапевтів, фізичних

терапевтів, працівників соціальних служб, фахівців інших інклюзивно-ресурсних центрів, працівників закладів дошкільної освіти (ясел-садків) компенсуючого типу, спеціальних закладів загальної середньої освіти та навчально-реабілітаційних центрів.

Власне Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради (далі – Центр, ІРЦ) є правонаступником Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської районної ради.

Центр є бюджетною установою, створений з метою забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи (далі - комплексна оцінка) та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу.

Повне найменування українською мовою: Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради.

Скорочене найменування українською мовою: КУ «ІРЦ».

Засновником Центру є Полтавська міська рада (далі – Засновник).
Засновник у межах своїх повноважень:

Розробляє та затверджує установчі документи Центру відповідно до вимог чинного законодавства.

Приймає рішення про внесення змін до Статуту Центру, про реорганізацію або ліквідацію Центру; про реалізацію права власності на майно.

Призначає ліквідаційну комісію.

Сприяє створенню необхідних умов для діяльності Центру та організації інклюзивного навчання.

Уповноважений орган управління ІРЦ – Департамент освіти Полтавської міської ради. Центр у своїй діяльності керується Конституцією

України, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (зі змінами внесеними згідно з Постановами КМ), Постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2021 № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами», іншими актами законодавства та цим Статутом.

Центр є юридичною особою, має печатку і штампи, бланк із своїм найменуванням, ідентифікаційний номер, реєстраційні рахунки в органах Державного казначейства, самостійний баланс.

Місцезнаходження Центру: Україна, Полтавська область, 36021, м. Полтава, вул. Івана Мазепи, 27А.

Центр самостійно здійснює оперативний, бухгалтерський облік, веде статистичну, бухгалтерську та іншу звітність і подає її органам, уповноваженим здійснювати контроль за відповідними напрямками діяльності Центру у визначеному законодавством порядку.

Центр має право укладати договори, набувати майнові і особисті немайнові права, бути позивачем і відповідачем в суді.

Центр є неприбутковою установою. Доходи Центру у вигляді коштів, матеріальних цінностей та нематеріальних активів, одержаних від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої даним Статутом, звільняються від оподаткування.

Центр провадить діяльність з урахуванням таких принципів, як повага та сприйняття індивідуальних особливостей осіб, дотримання їх найкращих інтересів, недопущення дискримінації та порушення прав, конфіденційність, доступність освітніх послуг з раннього віку, міжвідомча співпраця.

Інклюзивно-ресурсний центр надає послуги дітям з особливими

освітніми потребами, які проживають (навчаються) на території Полтавської міської територіальної громади, за умови подання відповідних документів.

У разі обслуговування дітей з особливими освітніми потребами з інших адміністративно-територіальних одиниць або територіальних громад інклюзивно-ресурсний центр не пізніше 15 числа наступного місяця з дня їх звернення інформує про них засновника та Департамент освіти Полтавської міської ради. У такому разі діяльність інклюзивно-ресурсного центру організовується в одній із форм співробітництва, визначених Законом України «Про співробітництво територіальних громад».

За період з січня по жовтень 2022 р. по Полтавській міській територіальній громаді комунальною установою «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради визначена звітна документація щодо загальної кількості проведених комплексних оцінок (в тому числі повторних), наданих корекційно-розвиткових послуг (КРЗ) дітям, які знаходяться на педагогічному патронажі, дітям раннього дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти (ДНЗ), внутрішньо переміщені особи (ВПО). Звітна документація підприємства наведена у додатку А. дипломної магістерської роботи.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА ПРІОРИТЕТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

3.1. Оновлення нормативно-правової бази та перспективи розвитку інклюзивно-ресурсних центрів

Повнота та досконалість законодавчої бази у сфері освіти та інклюзивної освіти є першою необхідною умовою як формування та реалізації державної освітньої політики, так і забезпечення можливості ефективного функціонування системи надання послуг соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

На думку Р.Шаповал, правове регулювання сфери освіти в Україні – це сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітянській галузі [84]:

Особливість правового регулювання полягає в здійсненні державної політики у сфері освіти за допомогою видання загальнообов'язкових норм поведінки. Формування нормативно-правової бази освіти є одним із основних факторів, що можуть забезпечити ефективність реалізації конституційного права громадян на освіту. Тому прийняття дієвої законодавчої бази в галузі інклюзивної освіти, своєчасне внесення змін у закони, а також реалізація вже прийнятих законів – важливе державне завдання.

Кабінет Міністрів України на виконання Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, розробленої в межах ініціативи першої леді Олени Зеленської, удосконалив роботу інклюзивно-ресурсних центрів.

Відповідне рішення Уряду схвалено на черговому засіданні сьогодні, 21 липня 2021 року. ІРЦ – перші сервісні організації, які мають завдання виявити в дитини якомога раніше особливі освітні потреби й надати їй фахову і компетентну допомогу. Відтепер робота українських ІРЦ буде наближена до європейських стандартів безбар'єрності. Послуги з визначення

та задоволення особливих освітніх потреб дітей мають стати більш якісними, з'являтися нові діагностичні інструменти для підтримки дітей, які відчують труднощі в навчанні, вимагає продовження запровадження міжнародних підходів до визначення категорій (типів) освітніх труднощів у осіб з особливими освітніми потребами.

Положенням про інклюзивно-ресурсний центр та інші нормативно-правові акти, а саме:

передбачено створення філій інклюзивно-ресурсних центрів та мобільних інклюзивно-ресурсних центрів;

усунено норми щодо нижньої межі віку дитини для проведення комплексної оцінки потреб. Якщо раніше центри опікувались дітьми віком від 2 до 18 років, то відтепер звертатися до них зможуть батьки дітей від народження, а також молоді люди віком від 18 років, якщо в них виникають особливі освітні потреби;

уточнено завдання ІРЦ. Зокрема, усунено норми, які призводили до дублювання функцій з надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг у закладах освіти;

встановлено, що до штатного розпису інклюзивно-ресурсного центру запроваджуються додаткові посади фахівців (консультантів) із розрахунку 0,5 ставки на кожну додаткову тисячу дитячого населення, яке проживає на території відповідної територіальної громади;

підвищено статус фахівців ІРЦ. Тепер вони матимуть статус фахівців ІРЦ (консультантів). Пропонується встановити керівнику (директору) інклюзивно-ресурсного центру, завідувачу філії інклюзивно-ресурсного центру 16-й тарифний розряд, фахівцю (консультанту) інклюзивно-ресурсного центру – 15-й тарифний розряд (на сьогодні встановлені 14-й та 15-й тарифні розряди відповідно);

усунено норму щодо 18 годин педагогічного навантаження, водночас забезпечено обов'язкове виконання основних функцій та завдань ІРЦ для забезпечення права на освіти осіб з особливими освітніми потребами;

встановлені з 1 січня 2022 року педагогічним працівникам інклюзивно-ресурсних центрів надбавки у фіксованому розмірі не менше 25% посадового окладу;

встановлено тривалість робочого тижня педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру до 36 годин на тиждень (зараз 40 годин) та скасовано норму щодо педагогічного навантаження – 18 годин на тиждень.

Також посилено вимоги щодо дотримання безбар'єрності приміщень та будівель ІРЦ.

Зміни розроблено МОН із залученням практиків, науковців, громадських організацій, з урахуванням рекомендацій Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, батьків, громадськості та міжнародних експертів, зокрема з Ізраїлю, Польщі, Латвії, Молдови та інших.

Удосконалення роботи ІРЦ передбачено ключовим проектом «Шкільна освіта для всіх».

Щодо організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної та загальної середньої освіти Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 р. № 483 було внесено зміни до діючих Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530, та Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. №957.

Зокрема, в період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) відповідно до пункту 1 Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти інклюзивне навчання можливе з застосуванням дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти.

Застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти стосується в тому числі проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять. Для цього керівник закладу освіти має погодити

проведення таких занять з батьками (іншими законними представниками) особи з ООП, видати наказ про їх проведення, вказавши форму їх проведення (в тому числі дистанційну), та затвердити їх розклад. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями із числа педагогічних працівників закладу освіти: педагогічними працівниками, вчителями-дефектологами (вчителем-логопедом, сурдопедагогом, тифлопедагогом, олігофренопедагогом), які введені до штату закладів освіти відповідно до типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, та/або додатково залученими фахівцями, з якими заклад освіти або відповідний орган управління у сфері освіти укладають цивільно-правові договори.

Умови оплати праці за проведення (надання) психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) та перелік фахівців, які можуть їх проводити (надавати) у закладах освіти, визначено Порядком та умовами надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88. Оплата за проведені психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводиться на підставі акту виконаних робіт, який в обов'язковому порядку має бути підписаний, у тому числі батьками (іншими законними представниками) дитини, що підтверджує проведення таких занять в дистанційно-очній (змішаній) формі. Керівник закладу освіти (чи уповноважена ним особа) має право перевіряти дотримання розкладу та може контролювати якість наданих психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

У зв'язку з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 493 відбулися зміни у Положенні про інклюзивно-ресурсний центр (далі - Положення), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545.

Завдання інклюзивно-ресурсного центру (далі - ІРЦ) було оновлено, та

доповнено, зокрема :

- визначенням категорій (типу\ів) особливих освітніх потреб (труднощів), ступеня їх прояву та рівня підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти (далі - особи з ООП);

- додатковими завданнями інклюзивно-ресурсного центру період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого ' періоду), а саме: проведенням комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами, які вимушені змінити своє місце проживання(перебування) та:

- зараховані в інклюзивні класи (групи) закладів освіти і не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг за місцем навчання;

- здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку;

- наданням інформації батькам (іншим законним представникам) особи з ООП, які переїхали на тимчасове місце проживання в межах України, про заклади освіти, в яких можна продовжити здобуття освіти та можливість отримання психологічної, соціальної та іншої допомоги.

Визначення рівня підтримки, зазначеного у висновку про комплексну психолого- педагогічну оцінку розвитку особи (далі - комплексну оцінку) здійснюється для всіх осіб, які проходять таку оцінку. В той же час надання підтримки відповідно до визначеного рівня відбувається тільки тоді, коли особа з особливими освітніми потребами здобуває освіту в інклюзивній групі (класі) закладів дошкільної та загальної середньої освіти.

Системне реформування законодавчої галузі вимагає відповідно законодавчих змін. Насамперед це потребує аналізу відповідності законодавства України в галузях освіти і соціального захисту, інноваційного

розвитку міжнародним стандартам, прийнятим у розвинутих країнах світу. Це вимагає узгодження законодавчої бази освітньої та соціальної галузей, використання законодавчих актів як інструменту опосередкованого регулювання [71, с.446]. До засобів такого регулювання можна віднести і податкову політику. Сприяння залученню додаткових (недержавних, приватних) коштів на дослідження, розробку і впровадження нових технологій, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів, забезпечення умов для партнерства науки з бізнесом, навчальних закладів із промисловістю. Потребує свого створення та вдосконалення законодавча база щодо участі громадськості в діяльності ІРЦ.

Вважаємо, що основними принципами розвитку й удосконалення законодавства системи інклюзивної освіти повинні бути:

- забезпечення єдності, системності і наступності у нормативних документах різного статусу і рівня;
- уніфікованість законодавства про розподіл повноважень у прийнятті законодавчо-нормативних актів між органами законодавчої, виконавчої влади й органами управління освітою;
- кодифікація законодавчо-нормативних актів у галузі освіти за основними об'єктами правовідносин;
- широка соціальна база нормативних актів;
- контрольованість виконання положень нормативно-правових актів.

На нашу думку, вдосконалення структури системи інклюзивної освіти повинне передбачати:

- приведення структури і змісту всіх рівнів у відповідності до європейських стандартів;
- розбудову мережі дошкільних навчальних закладів, підвищення кваліфікації вихователів дошкільних навчальних закладів через здобуття ними вищої фахової освіти;
- вирішення проблеми організації інклюзивної освіти в сільській місцевості, дистанційне навчання тощо;

- забезпечення особистісного розвитку учнів і розвитку навичок міжособистісного спілкування;
- розширення організаційно-правових засад функціонування підготовчих відділень у складі вищих навчальних закладів;
- забезпечення учнів системним зв'язком з найсучаснішими досягненнями фундаментальної і прикладної науки, формування стійкого інтересу до інновацій і прогресу;
- формування культури толерантності до відмінностей (расових, релігійних, світоглядних).
- розвиток мережі ІРЦ за місцем проживання, у тому числі у сільській місцевості;
- вихід системи інклюзивної освіти в Україні на рівень систем інклюзивної освіти розвинутих країн світу шляхом реформування її концептуальних, структурних і організаційних основ;
- координація співпраці з державними установами, громадськими, благодійними організаціями тощо;
- сприяння фінансово-господарській діяльності ІРЦ, розвитку їх соціальної та матеріально-технічної бази;
- забезпечення взаємовигідних міжнародних зв'язків освітніх установ усіх рівнів.

Також, вважаємо, що слід більш ефективно використовувати внутрішні ресурси та резерви держави в умовах правового режиму воєнного стану, а саме:

- більш активно і гнучко здійснювати договірний процес із зарубіжними партнерами для розширення та вдосконалення правової бази міжнародного співробітництва;
- ефективніше використовувати можливості міжнародних благодійних організацій, фондів, програм і проектів, юридичних та фізичних спонсорів;
- постійно вдосконалювати інформаційну, виставкову та рекламну діяльність за кордоном щодо можливостей ІРЦ в Україні;

- краще використовувати фахові та фінансові можливості громадян інших країн, впливових урядовців, політиків, банкірів і бізнесменів, ініціювати співпрацю з ними

3.2. Удосконалення мережі інклюзивно-ресурсних центрів в Україні

В Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, а їх сім'ї становлять одну з найбільш вразливих категорій населення.

З метою сприяння інтеграції в суспільство таких осіб сьогодні створюється нова мережа служби системної підтримки і супроводу дітей з особливими освітніми потребами – інклюзивно-ресурсні центри. «Інклюзивно-ресурсний центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та інших закладах освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг та забезпечення їх системного кваліфікованого супроводу» [55].

Засновниками інклюзивно-ресурсних центрів є представницькі органи місцевого самоврядування територіальних громад, районні, міські, районні у містах (у разі їх утворення) ради [55].

Інклюзивно-ресурсні центри надають з однієї сторони підтримку дітям з особливими потребами в навчанні, а з іншої - підтримку школі, сім'ї та громаді, до яких залучені ці діти. Діяльність таких центрів спрямована на організацію психолого-педагогічного супроводу та надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами. Ці заходи сприяють соціальній інтеграції дітей з

особливими освітніми потребами, розвитку їх самостійності та набуттю відповідних компетенцій.

Важливою умовою підготовки таких дітей в закладах як дошкільної освіти так і загальної середньої чи професійної освіти є формування у них компенсаційних способів діяльності та розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку. Спеціалісти інклюзивно-ресурсного центру роблять комплексну оцінку щодо фізичного, мовленнєвого розвитку дитини, її когнітивної та емоційно-вольової сфер, освітньої діяльності. За потреби фахівці можуть проводити оцінку за рівнем соціальної адаптації чи взаємовідносин з оточуючими. Відповідно до результатів складається висновок на підставі якого формується індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами та визначаються напрями, обсяг психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, які надаються фахівцями як інклюзивно-ресурсного центру так й установами соціального захисту, закладами освіти, тощо.

Також фахівці центру формулюють рекомендації щодо складання, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку; доцільності використання певних форм та методів навчання відповідно до можливостей дитини; створення належних умов для навчання залежно від порушень розвитку дитини, наприклад, доступність приміщень, використання технічних засобів, особливості облаштування навчального місця, тощо. Окрім зазначеного, спеціалісти інклюзивно-ресурсного центру взаємодіють з працівниками закладів освіти, надають їм консультації, методичну допомогу, організують інформаційно-просвітницькі заходи та ін [52].

З метою методичного та аналітичного забезпечення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, підвищення кваліфікації фахівців та їх навчання створені ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти як структурні підрозділи закладів післядипломної педагогічної освіти.

На сьогоднішній день в Україні вже функціонує мережа інклюзивно-ресурсних центрів. Такі заклади утворюються з розрахунку на загальну

кількість дітей: «один інклюзивно-ресурсний центр не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), та не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста)» [5].

Так (станом на 1 листопада 2022 р.) лише в Києві таких центрів - 10, Одесі – 8, Запоріжжі - 7, відповідно вони є й в населених пунктах обласного чи районного підпорядкування, загалом по Україні – 638 [6]. Разом з тим, такі обласні центри як Луцьк, Івано-Франківськ, Суми, Тернопіль, Харків, Хмельницький, Черкаси мають по одній такій інклюзивній службі [65]. Очевидно, що для населення великої адміністративно-територіальної одиниці, де загальна кількість дітей перевищує 7 тис./12 тис, цього не достатньо. Тому, згідно із затвердженими Кабінетом міністрів Положенням про інклюзивно-ресурсний центр, відповідно до кількості виявлених дітей, що потребують комплексної допомоги і супроводу в установу вводяться нові штатні одиниці [56].

Кількість фахівців закладу, що надають послуги, має бути збільшена, а отже й усі сім'ї з дітьми, які мають особливі освітні потреби, зможуть отримати необхідну підтримку.

Проте, в такій ситуації, з'являється ризик виникнення недоступності послуг клієнтам з територіально віддалених районів, які не завжди зможуть отримати допомогу в повному обсязі. Тому, для уникнення ситуації нерівного доступу до послуг та зниження ризиків соціального виключення та маргіналізації родин, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, в Україні продовжується процес утворення таких центрів.

Наприклад, у Львівській обл. на початок 2020 р. їхня загальна кількість становила 28, а вже у листопаді зросла до 30 - до переліку додалися «Інклюзивно-ресурсний центр Личаківського району м. Львова» та «Інклюзивно-ресурсний центр Мостиської міської ради Львівської області» [65].

За інформацією, оприлюдненою на платформі «Україна. Інклюзія», станом на 1 листопада 2022р., в інклюзивно-ресурсні центри було подано 156754 заяви на проходження дитиною комплексної оцінки, сформовано 155357 висновків, й такі діти відвідують 2465 освітніх закладів з інклюзивним навчанням [667].

Також із зростанням діджиталізації усіх сфер життєдіяльності, розвитком соціально орієнтованої сервісної політики, більш затребуваними стають інноваційні сервіси надання соціальних послуг та відповідні онлайн-ресурси.

Відтак, в Україні функціонує система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів «Україна. Інклюзія», можливості якої продовжують вдосконалюватися та розширюватися. Платформа містить багато необхідної та корисної інформації щодо інклюзивної освіти, певні методичні матеріали для батьків, фахівців центрів, закладів освіти. За допомогою цього ресурсу батьки можуть отримати необхідну інформацію про найближчий до їхнього місця проживання центр та подати заявку на проходження комплексної оцінки.

Також, з даного порталу, можна перейти за посиланням на сайт інклюзивно-ресурсного центру, який зацікавив, для детальнішого ознайомлення з психолого-педагогічними та корекційно-розвитковими послугами, фахівцями, переліком необхідних документів для проходження комплексної оцінки та напрямками оцінки, нормативно-законодавчою базою, новинами про діяльність та анонсами заходів, що будуть проводитися, корисними посиланнями. Разом з тим лише частина центрів мають свої сайти чи сторінки на сайтах партнерів (наприклад, управління освіти). Наявні сайти різняться якістю та повнотою наповнення; деякі центри ведуть сторінки на Facebook, але, більшою мірою, це може слугувати площадкою для комунікації аніж для представницьких функцій. Зрозуміло, що створення та технічна підтримка сайтів передбачають відповідні навички та ресурси, які не є в компетенції фахівців. Тому, з огляду на тенденції діджиталізації

соціальної сфери та прагнення клієнтів отримати необхідну інформацію про послуги в зручний для них спосіб й постає потреба не лише в системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів «Україна. Інклюзія», а й створення веб-сторінок центрів.

Підсумовуючи, слід сказати, що в Україні, в напрямку доступності освіти для дітей з порушеннями розвитку, здійснено ряд змін на законодавчому рівні, налагоджені механізми реалізації інклюзивної освіти, важливу роль в якій відіграють інклюзивно-ресурсні центри. Створення та подальший розвиток мережі інклюзивно-ресурсних центрів дає змогу надати якісну підтримку дітям з особливими освітніми потребами та їхнім сім'ям, а також освітнім закладам, які впроваджують інклюзивне навчання.

Водночас залишається багато труднощів та невирішених завдань, наприклад, щодо готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, адже саме від них залежатиме не лише те, чи зможе такий учень засвоїти навчальний матеріал і набути певних навиків відповідно до індивідуальної програми розвитку, а й, значною мірою, те, наскільки однолітки приймуть його в свою групу, чи відбудеться соціальне включення такої дитини.

Власне, в цьому контексті є слушним вивчення ролі інклюзивно-ресурсних центрів в підтримці педагогічних працівників щодо роботи в інклюзивному середовищі з дітьми з особливими освітніми потребами, їх однолітками, батьками.

3.3. Забезпечення моніторингу та оцінювання якості інклюзивної освіти в Україні

Оновлення змісту інклюзивної освіти є центральною проблемою реформування системи освіти на всіх її рівнях – від дошкільної до вищої. Вона пов'язана з багатьма факторами, що визначають перспективність розвитку інклюзивної освіти, - із структурними змінами середньої школи, необхідністю врахування ринкових умов у підготовці кадрів у системі

профтехосвіти, війною, що відбуваються нині в Україні і пов'язані із приєднанням України до Європейського освітнього простору.

Таким чином, поєднання державного та громадського контролю, перерозподіл функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування дасть змогу створити нову якісну систему управління інклюзивною освітою.

В нових соціально-економічних умовах ІРЦ здійснюють пошук оптимальних форм і методів реалізації покладених на них завдань щодо розвитку. Проте в стилі й методах роботи багатьох органів управління освітою мають місце суттєві недоліки, які виявляються перш за все в недостатньому виконанні ними основних функцій менеджменту: планування, організації, координації та контролю за діяльністю щодо реалізації законодавчих та нормативних актів з питань інклюзивного розвитку.

Інструментом оцінювання й управління якістю освіти є моніторинг ефективності функціонування системи ІРЦ як інформаційна база системи управління галуззю, основа вироблення та прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, у тому числі щодо формування та нарощування освітнього потенціалу регіону. Зазначене обумовлює актуальність теоретичної і методичної розробки проблеми, що стосуються організації моніторингу, систематичного відслідковування різних характеристик процесів і результатів системи ІРЦ, визначення ступеню відповідності основних параметрів її розвитку заданим цілям, прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Вважаємо доцільним використовувати системний підхід для кількісного вимірювання та комплексного аналізу ефективності функціонування системи ІРЦ та здійснених заходів щодо її реформування. Така оцінка проводиться як з позицій ефективності державної політики, так і з позиції досягнутого рівня якості освіти. Це дозволяє своєчасно виявити недоліки та визначити основні напрямки удосконалення державного управління ІРЦ. Такий підхід використовується як основа для організації

постійно діючого моніторингу та оцінки ефективності функціонування освітнього комплексу регіону з метою виявлення «слабких місць» та визначення пріоритетних напрямків їх усунення.

Як показав проведений в попередньому розділі аналіз, існуючі процедури моніторингових спостережень в Україні обмежуються вузьким рядом показників, що відстежуються упродовж останніх років. Такі показники, переважно спрямовані на оцінку кількісних показників функціонування ІРЦ, що ж стосується якісних показників – статистика оперує недостатнім переліком таких показників, не спроможних адекватно оцінити стан освіти регіону та країни.

Враховуючи зазначене, окреслимо концептуальні підходи моніторингу в сучасних соціально-економічних умовах розвитку освіти і визначимо цілі, завдання, функції, його пріоритетні напрями та роль у процесі функціонування та розвитку ІРЦ. Моніторинг має комплексний характер і є інформаційно-діагностичною, науковою, прогностичною системою, реалізація якої відбувається в інформаційно-аналітичному забезпеченні управлінській діяльності.

Під моніторингом розвитку системи ІРЦ ми розуміємо технологію відстеження його процесуальних та результативних сторін.

Як технологія (сукупність засобів, спрямованих на зміну об'єкту, на який здійснюється формуючий вплив) моніторинг базується на певних елементах: визначенні цілей, завдань, принципів, функцій та науково обґрунтованій структурі (стадії, фази, технологічні блоки, що реалізують функції; методи і засоби реалізації; параметри і критерії спостереження; специфічні особливості). Його основне призначення – надання надійної, оперативної і ґрунтовної інформації щодо досягнутого стану освітньої галузі, а також виявлення сутності і причин виникнення проблем у цій сфері, ступеня впливу зовнішніх чинників на перебіг процесів, ефективності прийняття управлінських рішень та просування реформ в інклюзивній освіті. тощо. Саме у такому розумінні моніторинг якості інклюзивної освіти є

складовою системи управління та інструментом, що використовується для вимірювання й оцінювання досягнутих результатів розвитку, ефективності реалізації освітньої політики для осіб з особливими освітніми потребами.

Рис. 3.5. Система моніторингу розвитку ІРЦ

Примітка. Запропоновано автором.

Це надає більше можливостей для оперативної обробки й аналізу інформації, представлення не кількісних, а й якісних результатів, що використовуватимуться органами управління при визначенні напрямів формування та реалізації інклюзивної політики.

Завданнями моніторингу є: виявлення проблем та надання надійного підґрунтя для їх усунення; сприяння об'єктивному відображенню стану і тенденцій розвитку ІРЦ; підвищення ефективності роботи директорів ІРЦ; адекватна оцінка її якості, виявлення проблемних зон; допомога у оперативному корегуванні освітньої політики; відстеження результативності процесів удосконалення.

Ефективність проведення моніторингу передбачає насамперед його відповідність інформаційним потребам суб'єктів управління інклюзивним комплексом. З цієї точки зору постають актуальними такі ключові принципи моніторингу, зокрема [7, с.15]:

- актуальності (відповідність існуючим проблемам і пріоритетам розвитку системи освіти);
- науковості (застосування наукових підходів, сучасної методології, дослідницького досвіду);
- системності (організація інформаційно-аналітичних спостережень на основі системного підходу);
- ефективності (підвищення коефіцієнту використання інформації);
- оперативності (мінімізація затрат часу у роботі з інформацією, своєчасне забезпечення системи управління інклюзивною освітою інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень);
- безперервності (хронологічна впорядкована послідовність актів реєстрації й аналізу статистичних даних);
- наступності (забезпечення умов порівняння емпіричних даних, одержаних при їх періодичному аналізі, довгострокова стабільність процедур і методичного інструментарію);
- вірогідності (надійність одержаних даних, не значний відсоток

помилковості);

- збалансованості й порівнянності моніторингових показників із створеними й отриманими раніше;

- відкритості і доступності (представлення аналітичної інформації всім споживачам інформації : керівникам освітніх закладів; абітурієнтам і їх батькам; підприємствам тощо).

Невід’ємною складовою системи моніторингу є її інструментарій – набір критеріїв та показників, що є засобами, які надають можливість інформувати органи управління про стан ІРЦ або надавати інформацію, що розроблена для вивчення й дослідження процесів в інклюзивній галузі.

Критерій повинен бути точним, надійним, виявляти критичні місця, проблеми, мати взаємозв’язок з іншими показниками та відповідати поставленим завданням [10, с.18].

Критерії відіграють роль каталізатора у моніторингу та оцінюванні ефективності реалізації державної інклюзивної освітньої політики і є сучасним інструментом управління. Критерій забезпечує отримання комплексної якісної характеристики об'єкту, надає найбільш узагальнену оцінку. До універсальних критеріїв оцінювання управлінських рішень щодо розвитку системи ІРЦ, на нашу думку, належать наступні групи:

1) критерії результативності:

- визначення підцілей стратегій та програм реформування системи ІРЦ;
- формулювання умов досягнення підцілей;

- встановлення ймовірності досягнення усього комплексу соціально-економічних підцілей (висока ймовірність виконання завдань – висока результативність програм).

2) критерії ефективності:

- визначення переліку вигод та витрат для кожного варіанту рішення, включаючи матеріальні ті фінансові ресурси, час, ризик тощо;

- оцінка економічної ефективності – співвідношення затрат та результатів кожного рішення (у грошовому та часовому вимірі).

3) критерії відповідності:

встановлення відповідності законодавчо встановленим нормам та нормативам у сфері інклюзивної освіти;

оцінка відповідності надання інклюзивних послуг потребам ринку;

4) критерії адміністративної здійсненності заходів:

діагностика на предмет готовності матеріальної бази;

діагностика на предмет фаховості кадрів;

діагностика на предмет фінансового забезпечення;

діагностика на предмет часової доречності.

оцінка розвитку мережі закладів.

Показник більш чітко та точно відображає характер відповідних процесів та явищ. Тому, при організації моніторингу необхідним є визначення адекватних показників, які у своїй сукупності повинні відображати специфіку функціонування цієї сфери, дозволяти провести оцінку ефективності здійснених заходів та використаних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Представлені у магістерській роботі результати дослідження засвідчують особливу актуальність проблеми розвитку інклюзивно-ресурсних центрів у контексті соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, що обумовлює необхідність поглиблення теоретичних і методичних основ її оцінки та розробки дієвих заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування системи інклюзивно-ресурсних центрів. Найважливіші результати дослідження дозволяють зробити ряд висновків:

1. В роботі проведено аналіз спеціальної літератури, який дозволив визначити, що поняття інклюзії (англ. inclusion - включення; франц. inclusif - той, хто включає в себе; лат. include - заключаю, включаю) - означає процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей. А особи з інвалідністю - це особи, які мають стійкі фізичні, психічні, інтелектуальні чи сенсорні порушення, що можуть заважати повній та ефективній участі таких осіб у житті суспільства на рівні з іншими. Інклюзивна освіта передбачає освіту кожній дитині, незважаючи на наявні ООП, надає можливість дитині з ООП бути включеною у загальний освітній процес за місцем проживання шляхом адаптації змісту освіти й умов навчання, що в подальшому дає змогу їй стати рівноправним членом суспільства.

2. Визначено, що ООН та ЮНЕСКО сьогодні виступають одними з основних ініціаторів ухвалення нових норм щодо забезпечення прав дітей з ООП на інклюзивну освіту. З наведених вище міжнародних документів можна зробити висновок, що сучасне міжнародне законодавство визнає дітей з ООП активними суб'єктами права на освіту. Міжнародний підхід до цього питання базується на принципах доступності й обов'язковості освіти, рівності і відсутності дискримінації, права на якісну освіту.

3. Дослідження світового досвіду реалізації інклюзивної освіти,

дозволив встановити, що в іноземних країнах апробовані різні моделі управління інклюзивною освітою. Втім спільним майже для кожної країни є створення сприятливого освітнього середовища:

- пристосування шкільних приміщень до дітей з ООП;
- навчання дітей з ООП разом з однолітками в одному класі;
- залучення дітей з ООП до уроків музики, малювання, фізкультури, шкільних екскурсій і позашкільних занять;
- створення особливих умов для лікування чи постійного перебування дитини з ООП у школі;
- забезпечення дітей з ООП спеціальними навчально-методичними засобами й обладнанням.

Наразі Україна обрала стратегічним напрямом розвитку інтеграцію в європейський освітній простір, де інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з ООП. За статистичними даними, кількість дітей з ООП в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для осіб з ООП і доступність закладів освіти.

4. Сучасний стан законодавства у сфері інклюзивної освіти в Україні характеризується такими ознаками:

- гарантування рівного доступу до якісної освіти дітей з ООП, права вибору різних типів закладів освіти і форм навчання;
- розширення практики інклюзивної освіти у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти;
- реформування системи шкіл-інтернатів і забезпечення навчання дітей за місцем їх проживання;
- зростання уваги до своєчасної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини і надання їй психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг;

- індивідуалізація освітнього процесу шляхом розробки індивідуальної програми розвитку і здійснення особистісно орієнтованого (індивідуального, диференційованого) навчання;
- введення у штати закладів освіти посади вчителів-дефектологів, ставки асистента вчителя;
- міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство (залучення батьків і представників різних відомств, соціальних інституцій, служб з метою оптимізації процесу освітньої інтеграції дітей з ООП).

5. Підсумовано, що ІРЦ - установа, що проводить комплексну психолого- педагогічну оцінку розвитку дитини, надає дітям з ООП психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги і забезпечує їх системний кваліфікований супровід. Інклюзивно–ресурсні центри використовують у своїй діяльності автоматизовану систему «Україна. Інклюзія» скорочено АС «ІРЦ» (<https://ircenter.gov.ua>). За допомогою системи формуються висновки про комплексну оцінку розвитку особи, річна статистична звітність ІРЦ, вноситься інформація про консультантів ІРЦ. Удосконалення роботи ІРЦ передбачено ключовим проектом «Шкільна освіта для всіх».

6. Визначено, що територія обслуговування Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради: Шевченківський район м.Полтави та старостинські округи, які приєднані по децентралізації».

Загальна кількість дітей , які навчаються у закладах освіти території обслуговування- 20642 дитини. Надано анлітичні дані за 2021 та 2022 роки.

7. Обґрунтовано доцільність проведення системного моніторингу ефективності розвитку системи ІРЦ, що дає можливість отримувати на високому якісному рівні об’єктивну оцінку результативності здійснюваних заходів, визначити потенційні можливості їх розвитку та оперативно вносити корекцію у процес управління, тим самим створюючи умови для його оптимізації. Враховуючи зазначене, у роботі запропоновано модель моніторингу розвитку системи ІРЦ, що включає цілі, завдання, пріоритетні

напрями, засоби та методи здійснення. Зокрема визначено, що ефективність проведення моніторингу потребує розробки системи чітких критеріїв та показників, що враховують особливості сфери та спроможні адекватно віддзеркалювати ступінь досягнення заявлених пріоритетів розвитку системи ІРЦ. Згідно запропонованого у роботі підходу такі показники об'єднані у чотири групи: показники якості освіти, доступності освітніх послуг, функціонування освітніх закладів, задоволеності споживачів освітніх послуг. Для кожної групи наведено приклади показників, які комплексно характеризують особливості розвитку ІРЦ та можуть бути використані суб'єктами управління для оцінки ефективності функціонування як освітнього комплексу в цілому, так і його елементів. Зроблено аналітичний прогноз деяких з цих показників, запропоновано шляхи досягнення прогнозних результатів. Запропонований підхід дозволяє проаналізувати стан ІРЦ; визначити основні проблеми та фактори впливу на тенденції розвитку ІРЦ; прогнозувати позитивні тенденції зростання якісних показників; визначити пріоритетні напрями подальшого розвитку системи ІРЦ тощо.

8. Вважаємо, що основними принципами розвитку й удосконалення законодавства системи інклюзивної освіти повинні бути:

- забезпечення єдності, системності і наступності у нормативних документах різного статусу і рівня;
- уніфікованість законодавства про розподіл повноважень у прийнятті законодавчо-нормативних актів між органами законодавчої, виконавчої влади й органами управління освітою;
- кодифікація законодавчо-нормативних актів у галузі освіти за основними об'єктами правовідносин;
- широка соціальна база нормативних актів;
- контрольованість виконання положень нормативно-правових актів.

На нашу думку, вдосконалення структури системи інклюзивної освіти повинне передбачати:

- приведення структури і змісту всіх рівнів у відповідності до

європейських стандартів;

- розбудову мережі дошкільних навчальних закладів, підвищення кваліфікації вихователів дошкільних навчальних закладів через здобуття ними вищої фахової освіти;

- вирішення проблеми організації інклюзивної освіти в сільській місцевості, дистанційне навчання тощо;

- вихід системи інклюзивної освіти в Україні на рівень систем інклюзивної освіти розвинутих країн світу шляхом реформування її концептуальних, структурних і організаційних основ;

- координація співпраці з державними установами, громадськими, благодійними організаціями тощо;

- сприяння фінансово-господарській діяльності ІРЦ, розвитку їх соціальної та матеріально-технічної бази;

- забезпечення взаємовигідних міжнародних зв'язків освітніх установ усіх рівнів.

В Україні, в напрямку доступності освіти для дітей з порушеннями розвитку, здійснено ряд змін на законодавчому рівні, налагоджені механізми реалізації інклюзивної освіти, важливу роль в якій відіграють інклюзивно-ресурсні центри. Створення та подальший розвиток мережі інклюзивно-ресурсних центрів дає змогу надати якісну підтримку дітям з особливими освітніми потребами та їхнім сім'ям, а також освітнім закладам, які впроваджують інклюзивне навчання.

Водночас залишається багато труднощів та невирішених завдань, наприклад, щодо готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, адже саме від них залежатиме не лише те, чи зможе такий учень засвоїти навчальний матеріал і набути певних навиків відповідно до індивідуальної програми розвитку, а й, значною мірою, те, наскільки однолітки приймуть його в свою групу, чи відбудеться соціальне включення такої дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості інклюзивної освіти в Україні / МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; [І.І.Бабин, Л.М.Гриневич, І.Л.Лікарчук та ін.]; за заг. ред. І.Л.Лікарчука. – К.: МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; Х.: Факт, 2017. – 96 с.
2. Андрейчук С. К. Державне управління реформуванням інклюзивної освіти в Україні в контексті Болонського процесу: автореф. дис. к.держ.упр. : спец. 25.00.01 “Теорія та історія державного управління” / С. К. Андрейчук. – Львів, 2007. – 21 с.
3. Андрущенко В. П. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. П. Андрущенко, В. Л. Савельєв. – К.: «МП Леся», 2015. – 368 с.
4. Бесчастний В. М. Пріоритети подальшого розвитку державного управління в галузі інклюзивної освіти / В. М. Бесчастний // Держава та регіони. – 2018.– №4.– С. 14-18. – (Серія: Державне управління).
5. Вавринчук М.П. Освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / М.П.Вавринчук, Поліграфіст-2, 2012. – 252 с.
6. Вахович І., Іщук Л. Стан і проблеми інклюзивної освіти в Україні / І.Вахович, Л.Іщук // Економіка та управління народним господарством. - 2020. – № 1(151). - С.63-69.
7. Величко Н.О. Індикатори ефективної діяльності професійно-технічних навчальних закладів як інструментарій моніторингу якості і доступності освітніх послуг: [метод. рекомендації] / Н.О. Величко, Л.А. Майборода, І.М. Савченко та ін. ; за заг. ред. І.М. Савченко. – К. : Прінт, ВІАЦ, 2015. – 37 с.
8. Грищенко Л.О. Застосування моніторингових досліджень в управлінні якістю освіти / Л. О.Грищенко // Упр. шк. – 2016. – № 4. – С. 17–20.

9. Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 №617 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF> (дата звернення: 14.09.2018). Гриневич Л.М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л.М. Гриневич. – Інституту педагогіки АПН України. - К., 2005. - 20 с.

10. Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 №617 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF>

11. Дзвінчук Д. І. Освітня складова соціогуманітарної політики держави / Д. І.Дзвінчук, А. В. Мазак, Г. Є. Стасюк // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць : філософія, політологія, історія. Українська академія наук, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К. : Світогляд, – 2011 – Вип. 44 (2). – 393 с.

12. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

13. Єльнікова Г.В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості загальної середньої освіти в навчальному закладі / Г.В.Єльнікова, З.В.Рябова. –К.: Обрії. – 2018. – №1 (26). –С. 5-12.

14. Єрмакова Т. Г. Основні напрямки інклюзивної освітньої політики // Вісник. – Львів, 2021. – Вип. 4. – С.273–282.

15. Єрмола А. Державна система моніторингу якості освіти – необхідна умова трансформаційних процесів освітньої сфери / А. Єрмола // Освіта і упр. – 2015. – Т. 8, чис. 1. – С. 100–103.

16. Журавський В. С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти /В. С. Журавський // Правова держава : щорічник наукових праць. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2003. – Вип. 14. – С. 20–30.

17. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
18. Закон України «Про дошкільну освіту» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
19. Закон України «Про загальну середню освіту» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/651-14>
20. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
21. Закон України «Про позашкільну освіту» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>
22. Зигало О. А. Державна політика в сфері захисту прав осіб з інвалідністю як стратегічний пріоритет розвитку України // Демократичне врядування: наука, освіта, практика. – К., 2019. – Т. 4. – С. 109-112.
23. Іванюк І. В. Освітня політика : навч. посіб. / І. В. Іванюк. – К. : Таксон, 2006. – 226 с.
24. Карпуленко М.О. Модернізація системи управління інклюзивною освітою в Німеччині в контексті інтеграції до європейського освітнього простору / М.О. Карпуленко // Педагогіка. Наукові праці. – Вип. 99. – Т. 112. 2019. – С. 43 – 47.
25. Качур О. Профілактика професійного вигорання у закладах освіти // Психолог, №40 (424), жовтень, 2015. – с.3-7.
26. Кирик Г. В. Розвиток якості інклюзивної освіти як основного принципу державної освітньої політики // Теорія та практика державного управління. Х., 2015. — Вип. 4 (31). — С.289–296.
27. Клепко С. Ф. Інклюзивна освітня політика в Україні : від латентності до прозорості / С. Ф.Клепко // Розвиток демократії і демократична освіта в Україні : IV міжнародна конференція, м. Ялта 28 – 30 вересня 2016 р. / НПУ ім. М.П. Драгоманова, Харківський нац. ун-т внутр.

справ, Ін-т вищої освіти АПН України, Українсько-канадський проект «Розбудова демократії». – Київ: НПУ, 2016. – С. 423 – 429.

28. Клепко С. Ф. Освітня політика як репрезентація знань // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи. — Х., 2019. — С. 23–29.

29. Комарова О.А. Особливості формування випереджального рівня освітнього потенціалу суспільства в контексті інклюзивного навчання / О.А. Комарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./Ech/2011_9-10/2011_9_10/57_60.pdf

30. Комітет з прав осіб з особливими освітніми потребами ООН : Зауваження загального порядку №4 (2016). Поширення: Загальне. 2 вересня 2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.soippo.edu.ua/images/>

31. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174

32. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

33. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

34. Концепція розвитку інклюзивної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2010 №912 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

35. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток від 01.01.1995 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505.

36. Кравченко В. В. Державна політика у галузі шкільної освіти /В. В. Кравченко // Енциклопедичний словник з державного управління [уклад. :Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред.

Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна]. – К. : НАДУ, 2010. – С. 145.

37. Красняков Є. В. Державна політика соціального захисту осіб з інвалідністю в контексті реалізації освіти для демократичного громадянства і прав людини /Є. В. Красняков // Віче. – 2016. – № 13. – С. 23–25.

38. Красняков Є. В. Розвиток інклюзивно-ресурсних центрів в Україні: сутність, поняття, системність / Є. В. Красняков // Віче. – 2019. – № 20. – С. 21-24.

39. Красняков Є. Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні / Є. В. Красняков // Вісник державної служби України. – 2016. - №3, - С. 19-24.

40. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. – 448с.

41. Кухарчук П. М. Проблеми розвитку інклюзивно-ресурсних центрів в Україні // Демократичне врядування: наука, освіта, практика. — К., 2020. Т. 4. С.94–96.

42. Левківський К. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості // Вища школа - 2017.- № 1.- С.5-13.

43. Луговий В. І. Державна політика і управління в освіті /В. І. Луговий // Десять років становлення (досвід досліджень, розробок і впроваджень у сфері державного управління). – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 356 с.

44. Лук'янов В. Нововведення в інклюзивній сфері : сучасний стан і проблеми/ В. Лук'янов //Голос України. - 2019. - N155/20 серп./-. - С. 7.

45. Лунячек В.Е. Державне управління освітою / Вадим Едуардович Лунячек. – Харків : Гімназія, 2010. – 286 с.

46. Лунячек В.Е.Призначення керівників у інклюзивно-ресурсні центри: необхідність зміни процедури [Електронний ресурс] / В.Е.Лунячек / Освітній портал. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/139-priznachennya-kadriv-u-sferi-osviti-neobkhdnist-zmini-protseduri>

47. Мадзігон В., Вачевський М. Реформа освіти у руслі Болонського процесу та управління якістю інклюзивної освіти / В. Мадзігон, М. Вачевський // Вища школа. - 2019. – №3. - С.19-24.
48. Мартинчук О.В. Інклюзивна освіта: освітологічний контекст / О.В. Мартинчук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 3 (54). - С. 146-150
49. Мельник Я. Тенденції розвитку державної політики щодо розвитку безбар'єрності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/2/04.pdf>
50. Мисюра Т.М. Болонський процес в контексті євроінтеграції освіти/ Т.Мисюра //Мультиверсум. Філософський альманах. - 2012. – N8. - С. 41-45.
51. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
52. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / кол. авт.: О.Локшина, Т.Лукіна, В.Лунячек та ін. ; за заг. ред. О.І.Локшиної. – К. : К.І.С., 2014. – 160 с.
53. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [Редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А.М. Гуржій (заст. голови), О.Я. Савченко (заст. голови)] / За заг. ред. В.Г. Кременя. - Київ : Педагогічна думка, 2016. - С. 68-77.
54. Основи інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / За заг. ред. док. пед. наук, проф. Колупаєвої А.А. - Київ, 2011. - 235 с.
55. Оцінювання державної політики і програм: конспект лекцій до навч. дисципліни / уклад.: В.А.Рибкало, Ю.Д. Полянський. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 72 с.

56. Панич О. Зовнішня оцінка якості освіти в Україні: що може бути змінено? [Електронний ресурс] / О.Панич / Освітній портал. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/430-zovnishnya-otsinka-yakosti-vishchoji-osviti-v-ukrajini-shcho-mozhe-buti-zmineno>

57. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. - Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. - 300 с.

58. Постанова КМУ від 10.04.2019 № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/inklyuzivno-resursni-centri>

59. Постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/inklyuzivno-resursni-centri>

60. Постанова КМУ від 14 лютого 2017р. №88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з ООП» (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/inklyuzivno-resursni-centri>

61. Постанова КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти»(із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/inklyuzivno-resursni-centri>

62. Працюємо разом: дитина з особливими потребами в школі. Довідник для батьків. Досвід Канади : посіб. - Київ : Паливода А.В., 2012. - 50 с.

63. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 №545 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [ИИр:/^акоп2. rada.gov.ua/laws/show/ 545-2017-%D0%](http://www.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%)

64. Про затвердження порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 №88 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF>

65. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 №609 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>

66. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 рр. та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 №526-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-p>

67. Реформа системи освіти в контексті інклюзивності [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>

68. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94.

69. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти / За ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки, Т.В.Зайчикової. - К., 2006. - 365 с.

70. Скоропад І.С. Витрати державного бюджету на освіту / О.В. Комарчин, І.С. Скоропад // Науковий вісник НЛТУ України. – 2021. –

Вип. 21.7. - С. 364-369.

71. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі інклюзивної освіти. – К.: Ленвіт, 2019. – 35 с.

72. Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2013. – 296 с.

73. Тарасова І.І. Інноваційний процес у освітній діяльності / І.Тарасова // Економіка АПК. – 2018. – № 2. – С. 76–79.

74. Тимошенко О. І. Інклюзивна освіта України в контексті розвитку світових освітніх тенденцій / О. І. Тимошенко // Вища освіта України. – 2020. – № 3. – С. 90–97.

75. Хохленко О. Нормативно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні / О.Хохленко // Адміністративне право. – 2012. – № 4. – С. 71–73.

76. Шаповал Р.В. Правове регулювання інклюзивної освіти в Україні // Форум права. – 2019. – №1. – с.1110–1115 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11srvovu.pdf>.

77. Швидун В.М. Поняття та сутність категорії «інклюзивна освіта» / В.Швидун // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2018. – № 3(14). – С. 45–53.

78. Шевчук А.В. Регіональні системи ІРЦ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ird.gov.ua/vid_3/vid3_2013_m1_ShevchukA_s1-50.pdf.

79.UNESCO. The flagship on education for all and the rights of persons with disabilities: Toward inclusion [Electronic resource]. - Retrieved from: <http://www.unesco.org>

80.Loreman T.A Canada-Ukraine collaborative initiative for introducing inclusive education for children with disabilities in Ukraine: participant perspectives / T. Loreman, D. McGhie-Richmond, A. Kolopayvea, O. Tarenchenko, D. Mazin, C. Crocker, R. Petryshyn // School Effectiveness and School Improvement. - 2016. - Vol. 27. - N. 1.

81.Loreman T.A Canadian collaboration on inclusive education: reflections on a six-year partnership [Electronic resource] / T. Loreman [Electro-nic resource]. - Retrieved from: <http://revistas.unilasalle.edu.br/index.php/desenvolve/article/view/1884>

82.UNESCO. Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all [Electronic resource]. - Retrieved from: <http://www.unesdoc.unesco.org>

ДОДАТКИ

